

B4802

~~E~~1530

AKTSIOON

II

**ANTSON
ARP
KAAVER
MEERITS
MÄLK**

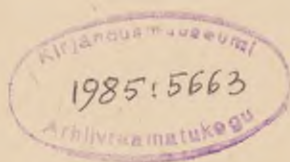
B 4802

E 1530

AKTSIOON

II

„AKTSIOON'i“ KIRJASTUS TARTUS 1927.

J. Mällo trükk, Tartus.

SISU :

	Lhk.
<i>Valter Kaaver:</i> Linn & päev	7
Vabrikud! Vabrikud!	10
Raadio poem	12
<i>Aleksander Antson:</i> Seitse epigrammi	14
<i>Ida Meerits:</i> Maipyha	16
<i>Ormi Arp:</i> Raudkiivrid	19
Töörahva pyha	20
<i>August Mälk:</i> Ristitegija	22
<i>Aleksander Antson:</i> Kirgring	40
<i>Valter Kaaver:</i> Mäss	45
Neile kes tapeti	48
<i>Aleksander Antson:</i> „147“	49

Linn & päev.

Hommiku tuules
Mis liigutab pilvi kui räbalaid,
Linn
Ärkab roojasest ööst.
Vaevu avades silmi
Baabeli segadus häälates!
See on raske käärtsev rytm
Langev tänava kivist
Kui saja arsenaali masinate ragin.

Päike äkki väljahtab
katuste merest.
Tuhandest kehast käib särts.

Vaata kõigist tarudest, möbleerit tubadest,
Vabrikulist, kasarmuist
Välja on tulnud linn,
Kirikkellade helinas,
Lokomotiivide viledes
Ja raudse vabriku laulus.

Kisad
Pariisi, New-York'i, Berliini
Sydames
„Punase lipu“ triumfi
Ennustavad
1936!

Ma tunnen tuld ja viha
Kõlavat tänase suust;
Kogu maa, kogu ilm
Gröönimaast—Tulemaani
Elab elektrilist muutust!
Oo, Internatsionaal!
Linnad, kel tarvis päikest
Minge otsima, minge otsima
Uut Riiki.

Keset „Ooperi platsi“, kus

Läheb

sinises pluusis tööline

„Vabadus-vendlus-maa“

Täidab tänavaid heleda kisaga

Plakaat.

Kuskil kesklinna kitsuses

20 töölist peatavad

Autot,

Presidendi autot.

Nagu rauk

Nohiseb mootor.

Äkki hyyyud

Jalgade räpane meri

Tööliste salgad —

Niagaara häälestik!

„Nyyd yles keda needus rõhub“

Proklamatsioonid

Lenini, Marxi piltidega

Punast jazzi mängivad trammid

3000 Hp.

Rusikad, kära vapustab maju...

Kapital põlvitab massi ees.

VABADUS!

Internatsionaal!

Mu preili me kohtame

Music-Hallis,

Täna etendatakse

uut ooperit:

Lohengrin,

Rasputin!

Armas!

„Idioodid!“

Ytleb keegi,

„Muuseumi armastus!“

Elage hästi, Prantsusmaa,

Itaalia,

U. S. A.

Punane revolutsioon viib homme teid kaasa!

Lähme päevale tõusvale vastu,
Ligidal jõudude kokku pörk,
Lippude veres on hää meil astu,
Ilm on kui värisev ämbliku võrk.

All linnas kirendab suur karnevaal,
Päev silmades helgib ja klaasides särab;
Läbi pööningu akna
Näen paistab
Tumm-rahulik taeva opaal.
Telefoni liinid kui väädid,
Kiriku tornest kellad
Täna surm
Päiksega tuleb
On sydamed
Imelikult hellad.

Kiirendet rutt
Jo päike kaob katuste taha,
Hoog vaibub ja kasvab,
Sööb kire uhk;
Yksainus iha
Meid paitab,
Kuid päeva tormi ja kiha
Viib puhk
Täis valu ja viha.

Õhtul
Linn kihiseb,
Raskelt
Möirgab
ja sihiseb
Siis: tööliste parved
Plakaatega
Liiguvad
Kuid läbi
Õdangu rahu
Kui appihyyud
Politseinikke hyyavad sarved...

Vabrikud! Vabrikud!

Särades päikeses
Tugevarindne vabrik
Raua & tule peeglis.
Mootori, suits ja kisa
Matab õdangu tähed.

Oo elektri jaamad
Taamal raudteede sõlm,
Nafta & õli ladud,
& palju eemal
Dokid, sadama veer.
Elevaatore võimsad käed,
Kõhivad depood.

Oo raudsõrmine vabrik
XX aastasada!
Nagu udust & ööst
koorub
Su võimukas kere!

Autod seisates ees
Vabriku
Valgustet myyre
Pilgutavad influenza läikelisi
silmi.

Hiljem
Joobund tööst
Koksi & kivisöe suitsu
Puhuvad korstnad
yle baaride, V linnajao
& platside lahtisi välju.

Valgustet
vabriku hingab suu:
See on atleet, kes
tunneb
tugevaid liikeid
(Jõud & töö & töö!)
Uus jumal,
Tööliste jumal, kes muudab
Aegade palge.
Aurukatlate myhas & suitsu
kibedas uimas.

Tõuseb uus rahvas tööst unustes
päevade une
Võitja tee on ta tee, masina
raginas tuimas
Võitmatut saavutab ta —
H o m m e
Hukutab XIX, XX sajangute laiba:
Kapitalismi.

Õiglust!
Tööd!
Vabadust, vabadust
Vaba-dust!!
Kisab me syda.
Mis veel pysti end hoiab.
Ford, Inglise pangad
Chicago tapamajad
American Lloyd,
Tänapäeva karjuv hyyd: Dollar,
Börse,
Raadio,
Orgia palavik — jazz
Kura häda & patt neid saadab
Elu!
Elu!
Teised ajad on saamas,
Musti pilvi & suitsu tõstes
Ilm roomab,
kisendab,
jookseb.
Raudterase sydant
vasardab saatana vabrik
Kun salaja keeb
Metalli jumalik segu
Töö — raudne jumal
Homme loob teise aja
Vabriku antenn rabistab
Maakera raadiojaam!

Raadio poeem.

Ma kutsun teid kauged vennad
Julged, vabad ja karmid.
Ma kutsun teid Leningradi, Pariisi, Londoni
töölised,
Yles! yles! Me maakera pörub!
Me oleme joobund uuest symfooniast
Ja mässude tõstet galopist.
Kui paljud meist, kes elus
Jo lahkuvad homme!
Rasked kui raudkivi rusikad
Despootia võimule vastu
säeme seltsimees!
Praegu, praegu
läbi
ilma
Valju
kui hyyd
Mis lämbub ja tõuseb
kesköö! ja päeval —
Nyyd
sõna — vabadus kui vikerkaar
Lööb yle hämaruste:
Veebruar!
Vaesus ma armastan sind,
Ma armastan sind
Hingest proletariaat!
Kus iga sõna on valu.
Ma olen haarat
Õlgadelle
Su voolust, vihast ja kirest.
Alati kuuldes su kisa
Sõrmed brovningu litsuvad:
Elada! Elada!
Elada!
Sajangu syda — üks kisa,
Mäss kui T. B. C.
idu
Hammustab läbi Chamberlaini
Mussolini
Briandi,

John Bulli võimsad dreadnoughtid.
 Homme ei ole
 vanglaid!
 Homme! Homme!
 linnas kus vindub elu
 Ykskord
 Revolutsioon
 Punaseis puhkeb õites.
 Kõik, kes lahutet merest,
 kus ainult linnad
 Kõik, kus ainult maa
 Hiina ja India rahvad,
 Ja teie Aafrika rahvad
 Vabriku myras ja suitsus,
 kus kauge kajana elu
 Pariisi
 Sydney,
 Helsingi rägäs
 Eel võitluse kosmilist kirge
 Visake hyjud kaugete maade takka.
 Verd ei hävita masin!
 Homme
 Kinnitub ilma miljone
 kisade kyyned.
 Yle ilma viib traktorina jäljed
 Kõikide sammude jõud.
 Äikese lõhna on õhus:
 hyydke kõrvu vabrikud
 Revolutsiooni kevadlaulu!
 Vabaks John Bulli maad, tentooni
 vägistet rannad,
 Yankee ja prantslaste võim, —
 huugab antenni traat.
 Kõigile nurmil ja mäel visad on
 sõnade kahvad
 Vabriku myrgisest nõest
 Revolutsiooni ärkavad rahvad.

Aleksander Antson.

Seitse epigrammi.

Rahvasteliit.

Taskus rusikas, teises dynamiit,
Kuis võrgutavalt yrgamas rahust Rahvasteliit
Euroopa suurnikke valesõpruse viit,
Kuis puhumas sureva kapitalismi viimane liit —
Ei uskumist variseerid — põlgust leidkem siit!

Rahuauhind.

O, õiglusetust kogu ilmas, mis ei kääriks
kui keiser Wilhelm ja kahurvabrikant Krupp
Nobeli rahuauhinda enam ei vääriks
kui Stresemann, Briandi, Chamberlaini grupp.

Esimene internatsionalist.

Sina esimene internatsionalist
Jeesus Krist
ei teadnud vist,
et selleks peaksid miljonid sinusarnaseid rippuma võllas,
et lunastada tõusikut, kes sõidab tõllas.

Kolmainu.

Poliitikas: Mihkalai
Kunstis: Jaan Koort
Kirjanduses: Parsilai
See kolmainu rahvuslik noot.

August Alle.

Kui pegasus tal vaimult oli üsna hädine ja nõder,
siis inspireeris teda kindral Põder.
Kust valgustust saab nüüd poeedi vaimu närbuv humal
kui linnast lahkund Jupiter, suur kannustega luulejumal?

Vast peame appi võtma uvvest Sieversite õlle,
et õhkuks kas või viimses nõrgas leegis
me Alle kustuv inspiratsiooni kolle.

Pühitsetud teoloog.

Sakramendiks õllekapp,
nii saab deoloogist — demogoogist —
Siis kui „Kunglas“ selgeks õpitud veel inimesetapp —
lõua alla kinnitatud valge ilalapp,
Eesti rahval väärne pühitsetud papp.

Rahvuslik.

Kui igast bursuist saaks üks orikas
igast tõusikust rahvuslik bacon siga
tõest Eesti väljaveol poleks erilist viga!

Maipyha.

(Katked samanimelisest poemist.)

I

Töörahvast pakil Kadriorg.
Võimsalt helab Internatsionaal.
On kadund kõigil kurbus, norg,
ei politseil nyd ylekaal.

Ja päikses kõikjal kaunis pilt:
Sääl valmib linna ahas nägu.
Sik-sak, taas torn ja linnamyyr,
ja kohe Toompea kohmak kyyr.

Siin org on ehit punaryys,
ja kuskil põõsas naerab kägu...
Ja yle kõige Oleviste
pikk kael
kui pael,
ees Soome laht mis jaunilt tyyn.
„Ei unistus see enam kauge,
mil koondume kõik yhel jõul.
Kõik härm ja vimm, nyd surves raug,
kord puhkeb raivuks hirmsal jõul --
me siht on võit, kuid võitlus teel!“
— nii hyyab vapralt kõnetoolil
noor kõnelei kel julge meel.

„Viimse võitluse raale..“

II

Siis kuskilt hoovist raginaga
yks auto veereb.
Sees mustad kogud, relvad käes
ja kolba kohal pyssitääk —
kui kasvaks meestel sarved peas.
Me tööline noor, raudus seas ...

Mis haarav pilk, mis võigas, kaame!
Kui elaks muistne hall gravüür,
kui kujutetaks kuradeid.
Õhk ymber leeve, soojust tuksub maa
Ja igas loodus pakil nyid —
yksteise omamise pyyd —
too elutung, ses igavik.

Ent palju inimesel käia teid.

III

Hall algab argipäeva hommik.
Saab hundand Tselluloosi sarv —
ja tõuseb korstnaist suitsu joon,
kui kohe yyrgab Rotterman
ning Luther hulub monotoon.
Veel teiste kuuldub igav uly,
Kui tööle ruttab töölisparv.

Nii yyrgmas neid
aast-aastalt näha samu teid,
ja kaob suitsu rahvatulv.

On ihmjas, luitund, tyytvalt ummik
treipingi ees või ahju man.

IV

Täna vabriku väraval seisatetakse salkades.
Mis kahjapidamine see?
Mehed tirivad vaidlust, kõva jutt,
naised seletavad, kurgus nutt.

. . . Peaksime korraldama
protestistreigi? —
Sedasi ei või jätta!
Hätta
oleks see seltsimeeste jätmine.
Nii kordkorralt meid...
Tsst! Tasa!
Sõna ja isikuvabadus...
See ei ole esimene kord!
Aga ometi põhiseadus?
Hahahaha!
Põhiseadus ja inimteadus!

Raudkiivrid.

1

Raudkiivrite

kaet pää, kael tugev, ruske.
Ei seda looma keegi suuda pusta.

See iidsete

on aegade ju kaval oskus:
jõud magavana hoida nagu posti.

Raudrygement

paraadisammul uhkelt linna veereb,
ja linnast välja, ylemuse sabas, määrat tee.

On sakrament

komandosõna, kartser ja signaal.
Kui välgu rabat lamatakse maas —
au sulle, distsipliin, pää pysti, kannad koos!

2

Ent veel moment —

ja paiskub laiali kui vaadist õlut.
Kõik saab dynaamiliseks, mis on rõhut.

Raudkiivrite

siis tõuseb laine, uputab nii mõned,
komandost enam ei või olla kõnet —
kel vaja, jooksuks vaba tee!

Halloo siis, kiivreis pääd!

Eks pyhitset siis lipust tolmulappe saa,
võib kiivreis keeta suppi uut, —
siis jalge all on kindel maa!
See lootus hää, see lootus hää, mis muud!

Töörahma püha.

Esimene päev.

1

Me veres laulab teekiv mäss,
maakera pind meist võpatub.
Me päike pole ärtu äss —
viisnurk on see, mis võitlust õpetab.
Suund kindel, tähis ikka silmas,
teotahet teenime kõik yht —
Käel kindlal oheldame ilma —
võitlusse pöörmatu on ryht.

2

Me samm on myrsk
diktaatorite perre,
me samm on pyss,
mis juhit kodanluse kerre.
Töö, tuli purustav ja pauk
töörahma võitlusrõõmus laul.

3

Me samm on järsk:
teovalmis rahvas sammub —
tääk jõuetu me vastu, kahurid meist piirat.
Me samm on mäss.
Me samm on ramm.
Me lihastes on jõud —
me saatjaks oma loodud võim,
maa jõududelle alistuvad päikse kiired.

On päikse soojus oheldet,
 õhk, tolt ja valgus antud kõigile.
 Ei ole enam silmapett,
 et alistume oma võimule.

On päike igayhel silmis,
 töö yhendav on kõigil käes.
 Me laulu häälestet maailmad,
 ilm — vennaliku töö on palav ääs.

Teine päev.

1

Hää on laineid lõigata põiki,
 Sadamgi hää pärast tormist merd.
 Kyllusesarvest ei puistata kõike,
 maksnud see põlvedel tööd ja verd.
 Võta või loobu — üks valida tee!

2

Kõik selle korraldab kord arhhivaar,
 kus juhtus see ja millal, kuidas.
 Päev meile see, ei teistele,
 meil jalge all on maa!
 Ei tohi kuluda üks sekund muidu —
 tee ette rajat, kindlustagem see!

3

Hää on lõigata laineid põiki,
 hää kui laeval keul on tugev:
 tunne ei endal kellegi võimu,
 lainetes vindi vahutsev juga.
 Parema on lõigata laineid nii,
 vagu et jääbki tormist vabaks.
 Tarbepuid andku pyha hiis,
 viljakandvaks kõikuv raba!

Ristitegija.

Päikese serv puudutas vaevalt lähedase õueümbruse metsa tumedast joonest esilekerkiva kõrge männi latva, kui ristitegija Juulius Kirotosk töö lõpetas. Raske kivipeitel langes kraniidimürakalle; tugev käsi ühes kõlksatava haamriga ei tõusnud enam. Nii kaksiratsu kivil istudes seuras ta päikese näivat veerevust, metsa sooja rohelsust ning ununes mõtisklema.

Kuurist kostus sellide haamrite kopsatusi ja sauva siltsu-mist, kuid säälgid harvenid löögid ja vähenes tööhoog. Haamrit tõstes piilusid sellid ühtlasi käealutsi peremehe poole, et sellise varase tööseisaku üle selguselle jõuda. Kirotosk ise töötas ju päevade kestel tavalisti pea ühe hooga. Nüüd täna aga peatus ta tihti ja istus töötult nagu praegugi. Meeste pilgud libisesid peremehelt ilusatele sakilistele raudristidele, kivisambaile ning siis päikeselle: ega's ometi veel õhtule.

Õösel magasid mehed siin ja harilik tööpäev kestis päikese-tõusust loodanguni ja tihti sügava hämaruseni. Laupäeviti vabaneti küll tööst kaunis vara, sest meestel oli pikk tee kodusse, kuna Kirotoskil jälle pärit harjumuseks oli vara sauna minna, nii et vanaisa veel päälle sauna trepil võis istuda ja piib-lit lugeda. Kuid ikkagi lõppes töötamine vast siis, kui päike metsa roheliste sik-sakkide joone taha kadus.

Just kui vastuseks sellide päri vaateile, tõusis Kiro-tosk kraniidipakult, lähenes töötajale ja heitis raske haamri kolksatades kuuri seina ääre, öeldes:

„Ehk jätkub tänaseks!“

„Päike ette veel kesk taevast!“ ütles vanem tööline, siru-tades kõverdudes kangenend ja haigenend selga, kartus ja kaht-lus hääles. Oleks ju küll häämeelega juba kodusse läind aga — päike oli ju tõega ikka kõrgel. Oleks metsa varjus — ega poleks nimetandki aga nii päris keskpäeva ajal — kuidas lähed sõna ütlemata ja kui tööd põlates. Kuid see soov ja kahtlus pugus käesse. Löögil polnd enam jõudu, peitlil tabavust.

„Teil mõni hää kilomeeter minna. Ei suuda viheldagi, kui koju jõuate!“ ütles Kirotosk naeratusena.

„Ooh, mis nüüd saunast! Selle poolest n'd... Mine kas või jõkke kohegille. Kuid — eks siis lõpeta päalegi!“ ning mehed asusid tööriistu korjama.

„Eks esmaspäeval löö jälle uue hooga!“ lisas veel Kirotosk, pöördudes toa poole.

„Eks löö! — — Ning ega neid rohkem tahetegi, kui... Ja on's mõni ilma jäänd?“ arvas noorem tööline — enam küll iseendale kui äraminejalle, sest Kirotosk kadus juba toaukse avasse.

„Tea mis imet tal mureks on? Mitu päeva juba: istub ja vahib metsa kui rehkendaks ja rehkendaks?“ küsis noorem.

„Eks tal ole oma rehnungid ka!“ arvas vanem. „Sul pole muud kui võta aga palka — mure on ju kõik tema. Ja noor mees — majapidamine ka —!“

„Võtku Sööaia tüdruk ära. Poleks metsavaatmist ega majapidamise muret.“

„Võtku ära!“ osatas vanem. „Pole see võtmine nõndasama! On mõni noosi saand või? Ma tean ju selle asja ära ning külap ütled ise samuti, kui kelgu koormaga järele saad.“

Töölised asetasid kaelakotid selga ning sama kõnelust jätkates kadusid metsateele. Mõnikord vilkusid veel valged kotid pruunide tüvede vahelt, siis jäi kogu mets ja õu vaikseks ja elutuks.

Mõni silmapilk pääle tööliste lahkumist ilmus Kirotosk jälle nähtavale, tulles ühes vanaisaga toast. Kindlate, raskete sammudega astus noor, tõmmunäoline ees, kõrbend rind särgist avatuna, tugevad käsivarred paljad. Paar sammu noore taga sibas vanaisa lühikeste, vedrutavate sammudega. Ta ettekumardund pää tudises sammude taktis ning sinisooneliste, kondiste sõrmede viijik hoidis vihta rinna ees. Varsi tõusiski läbi sauna laudkatuse leiliauru ning aegamisi kandus säält kaselehe lõhna, segunedes mändide vaigulõhnaga.

„Sa oled täna nii nobe!“ imestas vanakene saunas.

„Mõtlesin välja minna.“

„Ja-jah! Sa võiksid ta õige ära tuua. Kust sa teda ikka otsid. Alev kaugel ning ega nendest siia saagi. Oleme siin metsas: Sööaia, ning meie siin Sonda murrus.“

„Eks ma nüüd too ta ikka varsi ära ka!“ ütles noor mõtlemisi.

„Ära jah! Tea — ma mõtlesin, et kui oleksid selga pesend!“ pöördus siis, seep peos nooremehe poole: „Aga kui sa ruttad, ega siis! Kes selle selja ära määrisi?“

„Ei noh — see aeg on nüüd ikkagi —!“

Pesid siis vastastiku üksteise selga. Pojapoeg vanakese sininahalise, kondise, kõverduva; vanaisa jälle nooremehe lihaskumera, sirge, laiaõlgse. Siis jäi vanaisa veel lavale pikutama kuna noormees tuppa ruttas, end hoolikalt riietas, juuksed kammis ning siis rätiku kaela sidus, et valge saunasärgi lõikest väljavaatavat õhetavat, karvast rinda varjata. Ning temagi kadus metsateele, kuhu läksid ennist valgete seljakottidega töö-
lised.

See minekurutt oli tas olnud juba kogu nädali, kasvades laupäeva lähenedes. Igal laupäeval oli käind Sööaial metsavahi majas, kuid sellise kannatamatusega, kui täna, ei ilmaski. Tavaline kergejalgne minekurõõm, mis võttis kehast väsimuse ja põrutet käsivartest valu oli tänagi, kuid selle ületas küsimuste ja võimaluste otsatu hulk ning mingi ebatavalikkuse kartus.

Nimelt oli Sööaia Else minevalaupäeval kohtamisel olnud veidi teistsugune kui harilikult. Ei olnud silmis kohtamisrõõmu elevust ega jutus tiivustet tulevikuplaane. Ja sellest — nende tulevikust harutas ta ju ikka ja ikka nõjatudes sääli juures Kirotski käsivarrele, kui öeldes: „Kae, nii lähme elust läbi, nii oleme Sonda ristitegiija majas!“

Möödund laupäeval oli ta aga sõnaaher, hajameelne, ei kuulnud tihti küsimusigi, ning tihti libises üle huulte tasane ohe.

Lõpuks rääkis ta küll siiski tulevikust, kaabitsedes kinganinaga okkakuhja.

„Sa — sa peaksid alevi poolt naise võtma! Oleks parem. Tööstus suureneb ja...“ ütles.

„Hää on kui suureneb. Siis on meil sinuga parem.“

„Kui ma sureksin ehk — kui, ütleme, midagi juhtuks, peaksid ikka alevisse minema.“

„Siis? Ma ei tea, mis siis! Kas ma veel üldse kosja läheksin. Ning täna ütles vanaisagi, et pean sinu ära tooma. Ma tulen tuleval laupäeval varemini, mõtlen järele ja siis harutame, millal kirikusse minna.“

„Kui sa siis ühel päeval kahjatsed, et mind oled võtnud?“ küsis Else, silmi puiele tõstes, hääles aeglus ja kurbus.

„Et sind võtnud? Just sind! Sa oled siin metsas. Juba lapsepõlvest mäletan... Ning sa pole niisugune, kui need sääli.

Ühtegi neist ei julgeks ma oma majja tuua, kui vaid sind, puhast ja süütut!“

„Ning nii ruttu juba!“

„Jah. Ning ikka olid sina see, kes harutasid: millas ja millas? Sa oled nii imelik, otsekui ei tahakski sa mind enam.“

„Mina — sind. Ei ole ealeski nii mõelnud sinust, kui nüüd. Ja surra võiksin pigemini, kui sind enda pärast pahandamaski näha.“

„Sinu pääle ei saagi pahandada!“ ütles mees hellitades.

„Midagi ei tea! Ei tea...“ Ning värahtus jooksis üle tüdruku õlgade.

Siis kaebas tüdruk külma. Tõmbas värisevad õlad koomalle, mässis end suurrätsisse. Jumalagajatul seisis ta veel hetki, tööst krobenend sõrmed Kirotoski peos, kui oleks kahju lahkuda. Siis jooksis aga korraga toa poole, jättes noormehe segadusse ja arusaamatusse.

See arusaamatus ja muutuvus neiu ülespidamises ärritas Kirotoski kogu nädala igasuguseile mõtteile ning nüüd metsateed Sõdaia poole sammudes, ruttas ta pea pool-jookstes.

Hiiglapuud vaatsid talle kui imestades järele, imestuses selle rutu üle. Muidu oli ju kõikjal vaikus ja laupäevane rahu. Vast metsa all kuuldus kergeid kahinaid, pudenevate okaste sadu. Öhtuniiskusega ülesäratat männilõhn täitis õhu, kandes endaga kopsu elustust ja rahulikku kergust.

Kirotosk läbistas aiavärava ning ta seni kuivad kingad niiskused rohule langend kastest. Põõsaste ääres saagis putukaid sirr-sirrr! ja sirr-sirrr! jäädes korraga kui hääle lõigatult vait. Õunapuust lipendas langev leht tuli ja palgeesitsi. Jalgrajalt hüppas kullas teekõrvale rohtu ning ümber toa nurga jooksis siil. Selle tume nina ühtus seina mustenevusega, et näis vaid halli, veereva kerana.

Õu oli vaikne ja tühi, ainult vasikas nõjatas oma roosaka nina aialatile ning koer tuli saba liputades mehe jala kõrvale, et ühes uksest tuppa pääseda.

Samas avanes uks ning metsavaht ruttas välja. Tuli toast ärritetuna ja kiiruga, sest pinsaki task hakatus ukselinki ning vanamees oli närvlev ja saamatu selle vabastamisel.

„Kuhu nüüd nii jookstuga?“ küsis Kirotosk.

„Oh, mis see jookst! Ei oska enam midagi teha!“ hädaldas mees.

„Mis — mis siis on?“ ning Kirotosk seisatas ehmudes.

„Else suremas!... võtnud äädika-piiritust sisse! Ma veel tõin mineval pühapäeval ning, loll, jätsin sahvrissi... Kes siis

pidi teadma, et... et nüüd..." seletas metsavaht käsi laiutades ning juba esimeste sõnade kuuldes sissetormand Kirotoskile järele rutates.

Tuba hämardus nõrgalt. Eha värviläikeid eksis vanal, tատul aknaklaasil. Mets varjas aga osa taevaranda ja suurendas õhtuvarje. Selles ehavärvses õhtuvalguses näis voodis lebaja kahvatuna ning päiksepruunsus oli kui pest ta palgelt. Sellisena ühtus ta palgevärv padja ja lina valgesusega.

Kirotoski voodi juure jõudes sädeles haige silmis rõõmulik, käsi tegi nõksatava liigutuse, jäädes aga endiselt tekile. Lõhestund huuled tõmblesid kui katsudes naeratada.

Mees seisis hetki voodi ees, pilk Elsel. Siis kummardus haige üle, laskudes selle juures aegamisi põlvili, asetes raske, laia käe neiu juukstele, neid sügavasti patja vajutades.

„Sa — sa oled koguni haige, Else?“ Ning mehe kindel hää oli pehme ja hoolitsev kui õhtutuul puude ladvus.

„Ei saa rääkidagi!“ seletas vanamees. „Kui räägib, siis silmad vees. Ju suu ikka nii põlend on...!“

„Mispärast sa seda tegid!“ kaebas Kirotosk, vanamehele tähelepanu pöörmata. „Just täna, kui tuln, et...“

„Jah, ta oli kogu nädali isemoodi!“ seletas vanamees edasi. „S'ole tööst asja ega kedagi. Täna käis veel metsas — ta tahtnud Sonda majasid veel näha. Ju tal siis ikka see juba mõttes oli. Et oleks mõistnud selle pudeli ka kõrvale panna! Mis nüüd enam teha.“

„Peaks linna saatma!“ ütles Kirotosk, pääd tõstes.

„Liisu läks apteeki. Ei oskand esiteks kohe midagi pääle hakata. Läkastas sääli — meie muudkui hüüdsime appi. Mida siis oskaski ehk sai nii ruttu! — Praegugi veel jõud kui jalust kadund, põlved värisuvad...“

Kirotosk silitas haige kätt, kuna vanamees end istuma aetas ja katkendliselt jätkas:

„Siis Liisu läks apteeki... Ütles: „Kui Juulius tuleb, pidage nõu!“ Mis nõu sa veel pead!... Sõda võttis poja, nüüd see ise siin... See viimane veel ise!...“ Ning vanamehe käsi tõusis habemelt ja põskedelt, silmist veerevaid veeteri korjama.

„Mispärast sa ometi, Else!“ kaebas Kirotosk jälle, ning temagi hää vabises. Ta pani käe haige otsaesisele, surus põse vastu selle palet ning kordas oma kaebust veel kord. Haige ohkas ainult vastuseks, sulgedes laod.

Toas valitses hetkiks vaikus. Tüdruku käsi paitas mehe kõrva. Siis algas vanamees jälle.

„Käis Kandi juures aias ju. Sellest nagu jäi. Ma mõtlin nüüd ka, et ju sääli ikka midagi oli. Muud ei tea.“

„Sellest? Sellest siis?“ nõudis Kirotsk.

„Sellest nagu! Ühel hommikul ütles, et ei lähe enam. Et ei taha sinna poolegi vaadata. Ise aga selline imelik ja unetu.“

„Egas sellepärast? Egas ometi?...“ sosistas Kirotsk, asetes käe otsaesisele, kuhu külmakat niiskust sigines. Korraga lähendas oma palge otse haige kohale ning küsis kähisevi hääli:

„Siis sellepärast, Else?... Sellepärast? —“

„Jah!“ kostis üle huulte libisev õhkamine.

„Ning sa ei mõelnud minu pääle!“ kaebas mees valulikkusega, vaadates aknast välja õhetavate taevaruutude ja mustenevate tüvede poole. See kaebus kui lõikus haigesse. End järsult pöörates võttis ta Kirotski käe kahe peo vahele ning kahises:

„Mitte mina! Meelitas... Likööri! Siis ähvardas isa... ja sind! Ning siis poolvägisi! — Sellepärast... ongi kõik otsas!“ ning laod suleti jälle, kuna silmad niiskused katkise kurgu kõnepingutusest.

Kauge, tõusev tulekahi ärkas põlvitajas. Tekil olnud sõrmed tõmbusid peopessa, meelekohtel paisusid sinenevad verisooned. Aeglase tõusuga sirgnes tugev keha kui tõstes mingit raskust. Jälle avanend ootev-lootev silmpaar jälgis tõusjat. See aga seisis voodi valgete linade ees kui mustaks sambaks tardununa. Ehavärv seganes silmis põleva vihaga, lõualihased tuksatasid ning hambad rudisesid, kuna tihe hingamine kerge kiunatusega üle huulte jooksis, kui tõmbaks küünega üle jõhvi.

„Ära mine, Juulius!“ ning nõrgad käed otsisid mehe rusikad.

„Peab!“ kostis see aeglaselt, surutult.

„Ära, ära mine!“ paluti jälle, ning sõrmed tõusid mööda mehe käsivart ülespoole. See aga vabastas haige sõrmed oma käsivarrelt, aetas nad tekile ja pöördus ukse poole.

„Aga — kuidas siis nüüd Elsega —?“ peatas teda nõutu vanamees.

„Linna, mis muud. Kulusid — küll mina muretsen siis.“

„Jah, linna! Saab terveks. Egas ta sulle nüüd küll enam midagi ole. Aga tervis ikka...“

„Mis sellest veel!“ lõikas Kirotsk karedalt. „Kannatab niigi juba, siis veel! Saa, saa terveks! Kas või — mullegi!“ ütles siis voodi poole ning väljus.

„Kuhu sa siis nüüd lähed?“ päris järeltulev metsavaht.

„Suvilasse.“

„Kandide juure või?“

„Sinna.“

„Mida sa sinna veel! Mis sest abi. Tuleb veel teinegi õnnetus ja —“

„Vaevalt tuleb midagi veel, midagi — mis halvem oleks.“

„Ega säält häd ikkagi tule. Mõlemad tema maal. Tema krundi pääl ja —“

„Siis võtku krundid, aga mitte inimesi,“ järsatas Kirotosk, hääle lõkkedes.

„Ma — egas... Ainult et pime juba. Öö tulemas.“

„Veel tund valget. Ja siit vast kilomeeter,“ ütles Kirotosk, hääle jälle vaikseks surudes ning sammus Kandi suvilasse viivale teele.

Vast suvila poole sammudes mõtles Kirotosk isegi selle pääle, kuidas suvilasse minna ja mis teha? Ennist voodi ees tõusis põletav viha, kuumendas pää, sundis käsi. Oleks tahtnud langetada raske rusika vihatud petja pähe. Oleks tahtnud lüüa, tampida jalgega, näha teda langemas ning ikka veel lüüa. Siis otsis lõkkend viha teotsemist, kuid nüüd laius see aegamisi, jahtus ning pää algas mõtlemist. Oleks norrhärra Kand ennist säälnud, siis!... Kuid ta ei olnud säälnud. Kuid kui ta ütleks ettevaatamata sõna, kui ta heidaks sädeme sinna kättemaksu- ja vihariita! Juulius Kirotoskil on raske käsi, ning homme päike ei leiaks noorhärnat enam naermas ja parastades hirvitamas.

Kuid nii — lihtsalt minna ja lüüa ehk koguni tappa — sellega ei saa hakkama. Kuueteistkümnepäevase aastase võitluse pääl kätte kivipeitli. Kahekümneselt olid nad isaga Sonda murrus ning langev rahn võttis selle jalad. Paar aastat vaevlemist ning isa rändas kalmistulle — ühes kõige ilusama kirju ristiga. Siis jäi vaid Juulius ja üks poisikene. Ning kodus vanaisa ja ema. Aga ta pole kedagi löönd pääl kivide ning pole kusagil tarvitand oma jõudu, kui vaid Sonda kivimürakatega. Nii ta ei saa lihtsalt minna ning lüüa.

„Kui ta mind ärritaks! Kui ta mind ainult vihale ärritaks,“ soovis ta.

Jah, kui ta ärritaks! Võiks tolle pehmekäelise kõverasse käänata kui punase, ääslit võet vitsraua. Võiks siis küsida, mis tüdruk talle kurja teind? Ning kas maailm on kitsas ning saaki vähe? — Võiks siis tulelondi nende räästasse pista. Las Laurits noolib nende seinu ning viib taeva poole teht kurjuse. Küll siis mäletavad, et halb oli ja südametü — võtta harjumatu metsatüdruk ja ähvardada ning joota. Viidagu siis Kirotosk kohtu ette. Viidagu! Küll ta siis räägib kuidas asi oli. Ta

võib siis istuda vanglas, lugeda öid-päevi, vaadata tähti ja taevalinde. Mis tal siis veel muudki? Kuid Else eest oleks kättemakstud ning Kandid mõtleksid ennem, kui julgevad teist jälle häbistada.

Kuid see maja? Mis saab nendele sellega teha? Kand naerab ainult! —

Tal on tsemendivabrik ning tea veel, mis! Jämedad torud tõusevad taeva poole, ahjude ees küürutavad mehed. Ning teised on jälle kivimurrus, nahk hatakili, sooned pingul. Eks nad ole nagu mesilased: igaüks viib oma verivillide küljes margakese. Ta teeb uued suvilad, otsib uued tüdrukud. Ning Kirotsk'ki peab maksma kivirahnude eest, et mõni võiks ähvardada, poristada, purustada ja hirvitada.

Ta ei jõudnudki mingile kindlale tulemusele. Samas hõrenes juba mets ning selle servast eraldas roheline pulkaed Kand'ide suvila pargi.

Kirotsk jäi hetkiks seisatama. Künkanõlvalt avanes vaade tasaselle ilupuude väljale. Rohelsusest ning taeva tagapõhjal mustenevate latvade vahelt erines osa seina, paar akent ning mõned katuse sik-sakid. Valgest korstnast tõusis suitsujoon kui ühtlane hall pael taeva poole. See suitsulint peegeldus aiaäärses tiigis, lõigates selle kaldavarjude mustenevusest vaba, sinihelkse veepinna kaheks.

Õhtu näis valgem kui ennist metsas. Ainult õhtus loitev eha oli madaldund ja tumenend, palistades keset taevast tukkuva pilvetüki servad violeti äärjoonega. Võib olla oli see valgesus siin lagedusest, või jälle selginend, enam rahunend silmadest, või jälle lihtsalt suviõhtust. On ju suvel nii, et koit-eha on alatasa väljas, rääk laulab, putukad kabistavad ja ööd kui ei olegi ega tulegi.

Pääle seissimilmapilgu lähenes Kirotsk aiale. Sellest ülehüpates murdus üks aiapulk ning see roheline kepikene jäi talle peosse. Edasi minnes heitis ta selle tüki otse sellele kohale, kus suitsupaela peegeldus poolitas vett. Vesi virvendus, ringjooned jooksid kepit eemale ja suitsulint vingerdas kui lookleks ta maona üle õhtuse tiigi.

Suvilalle lähenedes kuuldus säält kõnehääli. Kirotsk taandus instinktiivselt, peites end põõsa varju. Kuid hääled ei muutnud asendit ega lähenend.

„Keda ma pelgan? Las tulla vastu ja näha! Lähen ja otsin selle, keda vaja, ja see on kõik,“ ässitas ta ennast ning väljus põõsastest.

Tõesti tulidki kõnehääled maja juures istujailt. Sää! oli rõdul inimesi. Kirotsk nägi, et laud raskenes sööginõudest, millede kirevusest tõusid mitme pudeli tumedad kaelad. Laua juures istus mees, pabeross sõrmis, pää seljakili valge, punut tooli selgtoel. Ta kaaslane neiu, oli katuse varjus. Osa valgest ülikonnast joonistus vaevalt hämarusest, selle eest eraldus aga valgusjooneni ulatuv puusakumerus ja käsivarre kõverik nii imevalgena.

„See on Frants. See haigutaja sää! on kindlasti noor Kand!“ põrnitses Kirotsk vihaselt oma õnnhävitajat. „Ning see teine? Vist õde, kes tuli kevadel, tuues kaasa paar kirjumütsilist. Räägi, käind üheskoos suplemas ja tea mis!“

Kuna Kirotsk veel seisatas rõdu lähedal põõsa varjus, asudes plaani tegema, kuis toimida, väljus neiu valgusesse. Aeglaselt sammus ta mehe poole, raputes valget poisipääd, rõdule nõjatudes silmle langend käharaid tagasi heites. Jäi otse selle vastu seisatama ning Kirotsk nägi valgeid, peeneid sõrmi tumeda tooli selgtoel mänglevat.

„Noh, mis siis nüüd?“ küsis.

„Igav!“ haigutas noormees, käeselga suu ette tõstes.

„Ja. Noor Shilling sõitis ka minema.“

„Peaks ka ära linna!“

„Kes siis kõige rohkem siia tikkus? Sina!“

„Nojaa — siin on ju õige hää ja ilus, aga —“

„See ülistet loodus ei jäksa päevi täita! On nii?“

„Vaheldust, vaheldust — see on see asi!“

„Sul oli ju siin vaheldust ka!“

„Sul oli, mea chere, kuid mul — ma ei mäleta.“

„Aga see väikene — mis ta nimi nüüd oligi? Töötas aias.“

„Ah — see! Nojaa! Aga sarnane tüütab ennem juba ära, kui —“

„Enne kui —?“ päris neiu.

„Sa soovid aina banaalsusi kuulda!“

„Ja härra vend teha!“ lõpetas tüdruk naerdes, minnes ukse poole. „Ma vaatan, kas kutsar tagasi, küsin, kuis jaamasõit oli...“ ütles veel ning väljus.

Noormees ei vastand, võttis vaid ühe pudelist, valas klaasi täis ning tühjendas aeglase mõnutsemisega. Siis süütas kustund paberossi ning vasakut kätt kukla taha heites nõjatus ta jälle valge korvtooli selgtoele. Kuid vaevalt jõudis ta kukal toolileeni ning esimene suitsurõngas huulilt rõdu lae poole tõusta, kui Kirotsk esile ilmus. Noormees pööras laisa liigutusega pää sammude poole ning tõusis istukile, enda ees tuge-

vat, kurjanaolist meest nähes. Silmapilgu kestis üksteise vaatamine, ja kuna Kirotsk juttu ei aland, küsis Kand:

„No, mis — mis teil oli siis?“

Ta algas veidi segaselt, kuid küsimuse lõpu viis juba rahulikult üles — do'ni. Kirotsk ei vastand küsimuselegi, nii, et Kand paar korda hooga paberossi tõmbas ja siis uuesti küsis:

„Kellega Te siis õieti kokku saada soovisite?“

„Olete Teie noor Kand?“

„Noor Kand?“ kordas küsitav irooniliselt. „Mina!“

„Siis tulid küsima, et... Kas võtate Else ära?“

See küsimus tuli Kirotskile endallegi ootamatult, kuid nüüd oli ta väljas ning siis tundus talle õigenagi.

Noormehe silmis väljahtas arusaamine. Hetki seisis ta tabatult ja nõutult. Siis sai aga seltskonnainimese näitlejasku järele mõjule. Ta valas aeglaselt klaasi viina, et end koguda ja olukorras orienteeruda. Sama aeglaselt tühjendas ning aestas klaasi jälle lauale.

„Else ära võtta! Ma kardan, ma ei saa teist üldse aru. Ei sellest Elsest ega —“ ütles ükskõikselts.

„Te tundsite ju metsavahi Elset. Või ei tunnudki?“

„Metsavahi, metsavahi?“ kordas noormees kui meele tuleta-des. „Siin käis üks töö! Kärneri juures... Kuid —“

„Teie meelitasite ta ära! Jootsite ja ähvardasite! Vägistasite! Teadsite — ta on metsa-laps, ei tea ennemini midagi!“ ning Kirotsk astus sammu istuja poole, lüües raske käe raksa-tades toolileenile, kus ennist mängis valgete sõrmede viijik. Noormees näis endiselt rahulikuna, raputas laisa liigutusega paberossi-tuhka alustassile. Kuid temagi sõrmed närvlesid ja värahtasid kergete tõmmetega siia-sinna.

„Mina... no, ütleme — meelitasin! Siis pidi temagi ikka teataval määral vastutulelik olema ja —“

„Ei olnud!“ katkestas Kirotsk ärritetuna. Noore Kandi näiv rahulikkus rebenes nüüd korraga. Järsult tõustes ja paberossiotsa hooga lähemasse põõsasse heites, põrnitses ta Kirotski poole.

„Oli või ei olnud — minu asi. Ei pruugi sellest Teiega harutada. See on minu era-lõbu ja —“

„Mina nõuan, et Else ära võtaksite, ehk —“

„Ha-ha! Ära! Peate küll põrund olema, et sellist mõtlete. Metsavahi — mis ta oligi? — Ha-ha! Kui igaga, kes saja marga eest ehk esimese kutse pääle kõik lubab, abielluda, siis —“

Kuid ta ei jõudnud ärritet sõnavoolu veel lõpetada, kui tool mürinaga vastu rõdu serva heideti, ning tugev käsi ta rinnaesitsi vilksahtas. Kuuldus riide rebenemist, ja midagi pikka, halli jäi Kirotoski paremasse kätte. Samas haaras teine käsi noormehe rebenend krae poole. Noorhärja Kand taandus, kuid oli juba hilja. Sõrmeklambriid tabasid pehme kaelaliha ning verd täis valguv pale heitus kui tuules siia-sinnapoole.

„Sina, s-sinna raibe!“ kähises Kirotosk, tõstes parema rusika rappuva pää kohale. Juba oli see langemas hävitavaks löögiks, kui ukselt kuuldus kiljatus. Vihane kohtumõistja ei kuulnud küll seda kiljatust, kuid rusikas jäi siiski langematuks, sest kiljatusega pea ühteaegu heitus kellegi valge kogu tülitsejate vahele. Valged käsivarred tõusid kui valged katsesarved, siia-sinna murdudes, lae hämaruse poole ning otse Kirotoski silmade ees kisendas valgelokne naine — Frantsi õde:

„Appi! Mõrtsukas — mõrtsukas! Appi!“

Kirotoski käsi langes. Kuid mitte vastase pähe.

Ta jäi hingeldades endiselle kohale, kuna pigistat kaelaga, raputada saand Frants rõdu tahapoolsesse nurka vaarus. Samas klõpsatas uks ning rõdule ilmusid ühe teenijatüdruku ja põllega vanamehe ehmunud palged.

„Kes — kes Te olete?“ algas Frantsi õde pääle vaheaega äkilise sissetungija poole. Teenijate tulek julgustas teda ning päälegi seisis Kirotosk praegu mahavaadates keset hämarust ja ei olnud pooltki nii hirmutav kui enne.

„Kirotosk. Sondast!“

„Ristitegija?“ kähises Frants nurgast. „Oota! Seda pead veel mäletama! Kelle maa pääl sa oled, eh?“

„Mis ta siis tahab?“ pöördus õde kiiresti nurgast kõneleja poole.

„Teadagi — idioot. Siis selle tüdruku pärast.“

„Ah! Siis selle —!“ hüüatas neiu, pöördudes jälle Kirotoski poole. „Egas sellepärast...“

„Visake raibe rõdult maha!“ kärkis Frants vanamehele.

„Katsuge!...“ ning Kirotoski pää tõusis jälle ning silmad otsisid nurga hämarusest Frantsi.

„Tule! Lasen nagu koera maha. Ning kohast lendad — homme päev... Tule siis ütlema — sina!“ ning revolvri nikkel väljahtas vastu valget.

Tuleriist ning nooremehe valimatus sõnus avalik põlgus ja viha ärritasid Kirotoski uuesti. Ta õlad tõmbusid koomale, käsivarred kõverdusid külgede vastu, kogu keha madaldus. Nii näis ta kui litsuks mõni suur kiskja hoogu võttes end

ennem vastu maad, et hüppele suuremat tõuget saada. Noorhärja Frants ei märganudki, et tuleriist ja teiste nähtav ülivõim selle rahuliku töömehe päale otse vastupidi mõjusid. Selle eest märkas aga rahulikum ja meest terasemalt tähelepanevas öde seda imehästi.

Instinktiivselt kajastus ta ettekujutuses lähemaid momente: luurava hiiglase hüpe, revolvritud, langev keha. Ning siis päevadeks askeldust ja muret. Teisalt meeldis talle mõjuda sellele suurele, tugevalle mehele. Teha ta lapseks ja sundida, sundida paremini kui Frants seda oskab. Kiire liigutusega heitis ta venna käe revolvriga tagasi, asetudes jälle meeste vahele, et need üksteisele ligi ei pääsند teda puudutamata ehk väikest ringi tehes.

„Kas sa ei näe siis, rumal! — Ta ei karda ju, ja...“ ning siis poolelt lauselt jälle Kirotoski poole:

„Härja Kirotosk — räägime selle asja üle rahulikult. Frants on veidi äge, nagu näete. Räägime rahulikult ja vaatame, kuidas asi end hüvetada laseks.“

Ta astus Kirotoskile koguni lähedalle ning valge, kähär juuksesagar, mis ulatas Kirotoski silmini, varjas Frantsi kukla-joone. Teenijad läksid neiu käenäite päale minema ning Kirotosk jäi vaid oma ees seisva neiuga vastamisi. Mehe vihane pilk jooksis korra üle valgete õlgade, heitus oma saapaninadelle. Tõusis veel hetki küsiva silmapaarini valges, ovaalses palges, ning jäi juba siis rahulikult põrandalle.

„Kus siis Teie kaitsealune ise on?“ küsis neiu jälle päale vaheaga.

„Suremas!“ ütles Kirotosk madalahääli ning selle kõla oli imeliselt nõrk ja ebatasane.

„Suremas? Kuidas... Millest siis... Mis tal siis viga on?“

„Võttis äädika hapet. Ei taha enam — päale seda!“

„Lollike!“ hüüdis valgepäine käsi kokku lüües venna poole, nii et poisipää salgud õhus heitusid ja osa palet katsid. Siis pöördus ta jälle Kirotoski poole ning jätkas, nähtavasti hüüatuse sümpaatsusetust tundes: „Ma mõtlin sellepärast nii, et see ju täieline mõttetus oleks — äädikapiiritusega, tähendab! Ja niisuguse asja pärast üldse...“

Neiu sattus seletades ise segadusse ja lõpetas selle jälle venna poole pöördudes.

„Sina peaksid nüüd ise sinna minema.“

„Ega ma ei palund teda juua.“

„Seda küll aga — üldse selle asja pärast. Kui sa ei soovi minna, siis lähen mina. Ja veel kohe.“

„Milleks. Viidagu linna. Kui maksta — vana võib ju siia tulla ja —“

„Asi ei seisa maksmises, vaid häbistamises, noorhärra!“ katkestas Kirotosk.

„Kuulge —“ algas jälle Frants sama ärevuse noodiga.

„Ah, jälle! Juba jälle! Mina lähen täna veel sinna ja vaatan, kuidas olukord on. Ega ma metsavahist vähem asja tunne. Nüüd vast mu punase-risti kursustel õige koht. Võtan rohte ainult. Te oodake senikaua siin.“

Neiu sisenes majja. Frants ei soovind Kirotoskiga rõdule jääda ja sööstus kohe ka ukseavausse.

Kirotosk jäi üksi tühjale, õhtuselle rõdule. Pilk lebas endiselt põrandal ja käed rippusid jõuetult kui õlgest halva-tuina. Aeglane töölisaju ei jõudnud asjas nii ruttu siia-sinna kui need teised kaks. Veel ei olnud ta ühtegi mõtet mõtelnud ega olukorra ootamatusest teid leidnud, kui juba neiu tagasi tuli. Ta oli riidet halli suvimantlisse, mille varukail ja krael karvapalistus. Käte otsas kandis ta väikest kompsukest.

„Lähme!“ ütles ta Kirotoskile. Ta hääli oli kõlav ja lõbus, kui mindaks lõbusõidule.

Kirotosk järgnes neiu rõdult aiateele, siis selle kruusajoont mööda edasi tumeneva metsa sik-sakilise ornamendi poole.

Aia väraval seisatas neiu ja keerutas käes kompsukesega, kuni Kirotosk järele jõudis.

„On ta raskesti vigastet?“

„Ei tea. Ei saa rääkida. Suu paistes.“

„Ja — äädika-ekstrakt. See ju loomulik. Kui teadmatu! Sellest ei tule ilmaski midagi välja. Täna võttis?“

„Täna.“

Jälle vaikus.

Neiu astus aeglaselt, et Kirotoski kõrval püsida. Viimane astus veel aeglasemini, et veidi maha jääda. Kummalikult pühalik tundus Kirotoskile selline minek. Ja nii astusid nagu ikka aeglasemalt ja aeglasemalt, kui suvised jalutajad.

„Mispärast nii muretsete?“ seisatas neiu jälle, kuid Kirotosk ei vastand. „Kardate Frantsi, et ajab kohast välja.“

„Mis mul kohast. Nüüd — ükskõik.“

„Ei aja. Küll mina selle eest hää seisan. — Olete Else peigmees?“ küsis siis kavala silmaripamisega ja naeratusega.

„Meie — lapsepõlvest juba... ühes üleskasvand!“

„Nii! Aga kes siis sellepärast nii metsistub!“ noomis neiu üleolevalt tast pea pää jao pikemat meest. „Praegune aeg on teistsugune, vabamate vaadetega! Ja üldse... Ja kui ka — siis selline ilus, brünett mees — see leiaks pruute kõikjalt!“ ning neiu silmad hindasid nõutult seisva mehe energilisi palgelõikeid.

„Kes teda's pidi kaitsma?“ õigustas end Kirotosk.

„Kaitsma? Täiskasvand neidu! Kes meid kõiki kaitseb?“

„Aga — kui Teile endalle oleks midagi sellist juhtund, külap siis...!“ arvas Kirotosk, ning kerge äritusehoog läbistas ta vere. Ennist võttis see neiu kõik ta relvad. Kuid nüüd, saades kodusemaks, võis temalegi halb olla. Päälegi rääkis neiu nii hoolimatult Elsest, võttis kogu asja nii imekergelt, et vägisi ärritas Kirotoski valu- ja vihahaavu.

Viimane lause, millele neiu kohe ei vastand tõi endaga jälle kättemaksu iha. Tõi selle ning näitas isegi võimaluse — erilise ja jälgi, kuid selle eest tabava. Kui talle endale see juhtuks? See mõte ärritas, sööbus verre, kihutas kuumuse palgele ja närvles sõnus. Kord küsis: kas see hüvetaks midagi? — See oli vaid hetki. Taas mõtles jälle, kuis oleks roim tasutud: Kirotosk viiakse kohtusse, küsitakse. Ning tema jutustaks kuis oli ja mispärast kõik oli. Viimane kui sõna laskuks häbina Kandidate suguvõsale. Nad on ju ühed kõik ja sellega tabaks neid kõiki. Tabaks kogu nende naabreidki ja kaasvabrikante. Kohtusaalis aina hirvitetaks neid ja kantaks nende häbi laiali. Ja seda ei peseks Kand'id ei rahaga ega ajaga.

Neiu seisis punaneva mehe ees. Jälgis imestushelgiga silmis selle äkilist põhjusetut ärritust ja ei vastandki küsimusele. Ta silmad olid küsivalt suured, ning metsas sügavhelksemad, pale kahvatum ja huulte ning kulmude värv eralduvam. Mees oli aga kaotand endise kohmakuse ja kartlikkuse. Otse neiu silmisse vaadates ning selle kätt haarates kordas ta kähisev-hääli:

„Aga kui Teie endaga sellist juhtuks! Kui Teie endaga — naerate siis veel vaasekese üle?“ ning mehe närvlevad sõrmed pigistid neiu õrna käsivart.

Neiu seisis hetki kergelt hämmastununa. Selline küsimine ja äkiline muutus mehe ülespidamises näis eriskummalisena. Kuid mõne silmapilgu möödudes omas ta juba jälle endise kerge, lõbusa tooni, öeldes naeratusega:

„Juhtuks! Te olete imelik oma küsimusega. Elus juhtub ju mõndagi — kes siis sellepärast... Vähemalt ma ei pöör-

duks kunagi äädika tarvitamisele. Olgu siis süldi juure...!“ lõpetas kõlava naeruga. Selline vastus pidi olema hää. See pidi näitma mehele, et polegi ju midagi eriliselt-halba ja et Else on ikkagi põhjusetult tüli valmistand. See pidi olema hää vastus — olgugi, et tuli sedakord Kandi tütrelt alateadvuslikult ja tõena.

Vaikides sammusid nad jälle metsavahelist teed edasi — Kandi-preili hall palitu eespool, ristitegija sinine pinsak paar sammu järel. Metsa süvenedes eraldus vaid ristitegija tugev, veidi ettepoole kummardund kogu metsa hämarusest, kuna neiu hall palitu ja blond pää sellesse pea täitsa ärbusid.

Metsavahi majale lähenedes lõi apteekril rinnus jälle kibutlema. Minek muutus veelgi aeglasemaks ning neiu pidi jällegi oodates seisatama.

„Ma — ma mõtlin, et mis minust... Ega ma tuppa ei tulegi!“ seletas Kirotosk ootjale, jäädes väljaspoole metsavahi õueväravat.

„Ei tulegi? Kas Teie siis... Teie oma tulevane ja ei tule vaatamagi?“ imestas suvilapreili.

„Ega sest vaatmisest! Mis sellest enam!...“ arvas ristitegija Sonda kivimurru poole pöördudes.

Metsatee pimedusse peitununa seisatas jälle, vaatas, kuisk väikene aknasilm kollakasvalgeks vilksatas ning siis jälle pimeenes. Vististi süüdati tuli ja mindi haige juure. Kirotosk silmitses veel mõned silmapilgud maja musta seina suunas ning astus siis edasi kodu poole.

Und ei tulnud aga kogu öö kestel. Härdus, kahju ning mure Else pärast sundisid ühelt küljelt teisele pöörlema. Tuli pulmamõtted ning sellega ühes jälle kibedus ja viha Kandi noorhärä vastu, kes selle kauakestnud lootuse täitumise katkestas ja rüvetas. Ning ühes nende mõtetega tuli tagasi jälle endinegi mõte: mis siis, kui temagi oleks ennist metsas kurja kurjaga tasund ning teht ülekohtu ja häbi kuhjuva mõõduga tagasi maksnud? — See mõte elunes aegamisi, kujutades võimaluste otsatuid kangaid ning hommikuks oli rahuliku töömehe südames ärgand kiskja — madal ja kurikirgne.

Pühapäevase päikese kiirtevihk sõrmitses männilatu ning noppis ristitegija õuerohult kastehelmeid. Hommikulinde sädistas tumes, lõhnas okasroheluses ning metsa alt kuuldus suvipäevne kuiv rabin ja nakitsemine. Üksnes ristikivide poolraiat tombud säilisid veel niiskeina ja tumedaina.

Ristitegija seadis omale pühapäeva-kuue selga — selle vana kalevise, mis nii pingul oli ümber laiade õlgade ja mille

kitsusest käsivarte lihased välja joonistused. Kuid see oli vabrikuriie ja Juulius Kirotoski pidukuub, ning passis nii ilusasti sini-punalaigulise kaelasidemega ja triibulise kraega.

Isa istus seina ääres päiksepaistel, veidi tüdisev pää piibli kohal. Juulius kõnetas teda kui poleks midagi juhtund ning läks aeglaselt jalutades Sonda metsateele. Ainult tõmmu päikespruuninend nägu oli veidi kahvatum tavalikust. Võib olla oli see saunajärgne habemetus, metsavarju sini-roheline helk, või oli see suur mees kahvatund unetusest ja öistest mõtlemistest.

Metsavahi maja juure jõudes kohtas ta ainult perenaisega. Vanamees läind Elsega linna. Kandi-preili öelnud, et linna! Ta luband ikka saata ja mõelnud, et ju läheb jälle ära — siis oma asi, rohitse kuidas tahad. Kuid preili olnud nii kannatamatu ja pahanegi, et ikka kohe ja kohe! Mis sa teed sakstega. Ning Tiina ristitas käed ettepundund kõhule, kallutas punase rätiga piirat pää vasakulle õlale ja ohkas männirohelsuse poole: Kahju oma lapsest — linnas säääl üksi!

„Arstid — neid teab... vaatavad kord üle prillide uksevahetsi, ning avitajat pole kedagi!“ ning ohkas jälle.

Kirotosk seisis viivu Tiina juures, jalad hargis, käed kitsanend ja lühenend pükste põhjatuis taskuis, ning pilk kui mõtel-des mullasel rajal. Siis pöördus sama aeglaselt jälle tagasi, minnes Kandidate suvila poole.

Jõudes roheline aiani, tuli talle habemik aednik vastu.

„Tere, Kirotosk! Just Teile oligi asja!“ ütles pisikese muigega habemes.

Kirotosk seisatas küsivalt ning aednik ulatas talle valge paberilehe. Ristitegija küsiv pilk püsis veidi veel vanamehel. Samal silmapilgul hüüatas kellegi hele hääл tiigikeselt. Sääл oli noor-preili Eveliine Kand, libisedes valge lootsikuga üle tiigi hommiksinas kerge ja valkjaltsinineva pinna. Väike laevakene lähenes seisjatele, lükates nina ees vesikurde.

„Mis teil ristitegijalle oli, Toomas? Frants seletas ennist midagi — mul ei tulnud meele siis küsidagi.“

Kirotosk langetas silmad paberille ning samas puudutas lootsiku nina kallast ja valge king siidsukaga sirutus väljaasteks üle paadiserva. Puiestiku teele astudes heitis juuretuli-jagi oma silmad paberilehele, kuna ristitegija silmad säält ei lahkund ja käsi kergelt värisema hakkas.

See oli Sonda kivimurru kasutamissoiguse ülesütlemine...

„Ah, see! Vaata-vaata!“ imestas preili. „Tal oli see ikka veel meeles. Ärge sellest nii ärrituge! Vaadake!“ ning naera-

tades küünitas preili sõrmed paberi järele ning teise kae peene valge viijik rebis kurja paberi ribadeks.

„Mis sellest. Ta kirjutab uue jälle. Ja kirjutagu — ükskõik!“ pomises Kirotosk tumedalt.

„Ja kirjutagu! Ükskõik!“ kordas Eveliine. „Ma olen ta kord puruks rebind ning asi on sellega lahendatud. Päälegi sõitis Frants täna linna ja ei tea mil suvel ta jälle siia tuleb.“ Ja kuna ristitegija endiselt, tumedalt kruusaselle teele vahtis ning vana aednik, endise naeratusega habemes, põõsaste varju kadus, puudutas neiu teda varukast.

„Ega Frants nii halb ei olegi. Ta on äge... ja ettevaatamatu. Ei pruugi karta selle kivimurru pärast. Jumal — mis isa sellega teeks siis? — Parem aerutage veidi. Tulge — aerutage mu lootsikut veidi. Aega Teil ju on!“ lõpetas ta oma lahendamisseletuse kerge, rõõmsa kutsega. Tal oli igav ja see oli nii huvitavaks vahelduseks sõuda selle tumeda, suure karusarnase mehega varjulist tiiki mööda ja lobiseda temaga nagu lapsega.

Ning Juulius Kirotoski peitel roostetas kuuriseina ääres. Käblikud siristasid, mets lõhnas, sellide haamrid tiltsusid. Vanaisa vaatas imestades norus pääga ümberhulkuvalle pojale järele, kui see töö poole vaatamatult metsateele kadus.

Ning ühel õhtul said sellidki küllalt imestada, sest Kandi noor-preili, rikka Kandi lõbus Eveliine tuli Sonda raba poolt ja läks ristitegija tuppa, kus Juulius harilikult õhtuti istus ning aknast metsavahi majakest varjavasse metsatumedusse vahtis.

See imestus ei jõudnud veel lahkudagi ja vaevalt olid kivi-peitlid mõnikord tiltsatand, kui maja uks prahvatades lahti heideti ja Kandi Eveliine korratute riietega kahvatanult ja sasipäi majast kiiresti otsekui tõugatuna väljus.

Meeste imestuseks ei pöördunud ta aga, nagu arvati, värava poole, vaid astus kindlusetuil sammel trepist uuesti üles.

Kuid uks oli vahepeal lukustet ja Kirotosk ei avand seda enam.

Kostsid läbi vaikse õhtu suvilapreili härdad ja pisarmeelsed palved:

„Juulius, ava uks! Lase mind tagasi! Ära ole nii süd ametu! Juulius!“

Kuid sees jäi endiselt vaikseks.

Kaua seisatas rikka Kandi tütar Kirotoski ukse taga, siis pöördus ta vaaruvail sammel minekuks.

Töolistest möödudes seisatas hetki, tõstes jõuetult käsa ja huuled avanesid kui midagi hüüdma. Siis kohmetus aga, langetas pää, kogus küljelt rebenend kleidi peosse ning nõrga, kiire sammuga läbistas väravaavause.

Varsi ilmus Kirotoski õuele. Huulte joon sügav ja kramp-likult veidi viltu, silmad päikest peegeldamas astus ta sirgelt ja kindlalt meeste vahele. Sääl seisatas hetki, vaatas rõõmsa üleolevusega töötajate pääle. Pöördus siis jälle toa poole ning tuli säält täie viinapudeliga imestand sellide tööjärjele.

„Võtke! Säh, Jakob!“

„Mis nüüd — keset töö ajal!“ häbenes see, häämeelse naerusega kätt sirutades.

„Võtke!“ sundis Kirotosk. „Võtke — olete mul täitsa mehed. Ja Teie ei pea ütlema, et ma tasuda ei mõista. Et Juulius Kirotosk kellegille võlgu jääb ja tasuda ei oska.“

Pudelit meeste kätte jättes, haaras ta kuuri seina äärest peitli, asus kaksiratsu kivimürakalle ning vingudes lendasid purunevad kivikillud laiali, kuna Sonda mets tihedatest peitli-löökidest kajas.

Ristitegija Juulius Kirotosk oli oma nädalapäevad kadund töötahte jälle tagasi saand!

Kirgring.

Helises laan kojuminevate heinaliste hõiskeist ja laulust. Kaugel jõekäärus huikas keegi kutsuvalt ja heledalt. See kordus ja äratas uusi vastuhõikeid — lõunast, põhjast, hommikust ja õhtust. Hääled ristlesid läbi hämarduva ja vaikse suviõhtu täis noorusrõõmu ja suvist helevust. Metsateel võrises üksik vanker. Läbi tiheda ja roheline lehestiku kostis lähinev ja uuesti kaugenev kõnelus. Hakkas hämarduma ikka enam ja enam.

Laul ja hõisked kaugenesid ja kustusid. Suviõine pimedus vajus üle maa ja metsade. Ainult haab sahistas vahetevahel omi lehti — alati rahutuid värisevaid. Niidet hein lõhnas magusalt ja uimastavalt. Suvi!...

Elmar heitis uusi oksi õitsetulle. Leek kerkis korraks heledaks valgushõiskeks. Priginal keerlesid sädemed hämarusse. Küniesist lagedust piiravad põõsad punastusid valgussüülest. Siis vaibus valgus uuesti, taganedes hämaruse tormijooksust.

Elmar sirutas omi painduvaid liikmeid. Tööpäev polnud teda küllalt väsitand. Jõutunne ja noorus hoovas igast südamtuksest.

Oli koduste kojuminnes jäänd üksi heinale. Kavatses heita puhkama uueks tööpäevaks. Kuid polnud väsimust ega und. Veres oli imelik rahutus! Ümbrusest, noorusest ja suviööst! Rida naisi meelestus minevikust. Tumedaverelised — tuli-meelsed! Igal eri sharm ja veetlus. Mälestusse kerkisid mööndund elamused, esimesed üliõpilasaastad. Ööd täis suudlusi ja kirge! Kujutlused minevikust sütitasid verre uue leegi — see kerkis ruttu üle mõistuse ja meelte.

Öö oli haruldane. Mets lõhnas uimastavalt. Tasane tuulehingus sosistas kuumalt suurest kirest, mille ülevamaid pidupäevi pühitses kogu loodus. Kaugemal sulises oja — rahutult ja kutsuvalt. Heinariitsikad saagisid hoogsalt ja väsimatult. Eha palistas põhjapoolsete leinakaskede kõrgeid latvu.

Elmar muutus kordkorralt rahutumaks. Astus paar sammu ja seisatas uuteks kaalumisteks.

Tuleasemel värises viimne leek. Pimedus põimis kustuvad söed enda sooja sülelusse. Tuli väsis ja alistus.

Siis kiirustas Elmar, lõpulikult otsustand, väiksele jalgteele. Tee oli kunagi tuntud, täna tahtis tuletada endisi astumisi!

Teadis: Hellen oli ilus, kuid võrdselt uhke. Oli tant-sind mitmel kergejalgsena üle südame. Paljud olid kaotand ta naerust enda enesetunde ja rahu. Kord oli aga talle naerand paluvi silmiga „Tule!“ Täna oli tahtmine minna — noorus ja kirk kihutasid.

Oja vulises rõõmsalt ja kutsuvalt. Astus üle kõikuvi latte teisele kaldale. Mets oli vaikne. Rohi lõhnas. Õitseng oli otsekui uim.

Minnes tulid südamsilmile imelikud kahtlusnäod: kui äkki saadab teotusega tagasi? Kui polegi üksi metsas nagu oletand? Kui pole teda üldsegi täna heinal. Oli varem näind Helleni kaaskoduseid möödumas. Nende hulgas puudus ta, ent vast oli juba varem koju ruttand?

Ei mõtlend kauem. Veendus: selguse toob kavatsetud käik. Ükskõik millise.

Kiirustas rahutut edasiruttamist. Kahelpool rada kasvasid pikad leinakased. Oksad üle tee sügavalle longu vajund. Siis pöördus otse üle heinamaa. Ruttavana, ärevmeelsena. Sumpas läbi pikkade kasteheinte, oblikate ja härgheinade, põlvini rohus. Arumäele jõudes peatus korraks kuulatama. Kaugel alustasid paar heinalist laulu, ent vaikisid varsi. Oli vast liigselt hilja kestvamaks duetiks.

Tajus enda kiireid ja rahutuid südamtukseid.

Siis surus sammele sordiini. Eesmärk oli lähedal: läbi tiheda lehestiku paistis mäelt vana sammeldund seintega küün.

Küüniesisele lagendusele jõudnud kahtles mõne pilgu. Siis sai julgemaks. Küüni uks oli avat. Ülesviiv redel toetus sõbralikult selle künnisele.

Ülesse astuda ja käed ümber noore ja palava keha põimida!

Kui ta ainult siin oleks! Ja üksi!

Öö ümbruses hõiskas hääletult. Elmar tundis, kuis sulas temagi olemusest osa sellesse hõiskesse.

Seisis juba redeli esimesel astmel. Astus algussammud põksuva südamega. Oli ammu harjund — ent tänane teekond oli uus!

Siis koputas tasa seinale. Uks oli avatsüli, ent viisakas külaline ei saabu teatamata.

Küünis kahisesid heinad. Valge kogu näis toetuvat istukille. Tasane ja kõlav hää küsis:

— Kes seal on?

Ei kostnud sellest argust — oli kui kõlamas kirgne häämeel ja varjat rõõm. Otsekui oleks sarnased käigud harilikult, igapäevsed.

— Arvan, et peaksite tundma!

— Teie?! Ehmatasite!

Nüüd teadis Elmar, et ta asjata ei tulnud. Vabandas ja astus kolm viimast astet.

— Ärge tulge!

Keelust värises kui kiusatuslik kutse.

— Kardate?!

Astus viis viimast sammu. Teadis: Hellenil on pehmed ja kuumad rinnad. Janunevad silmad, kirgline ja õhetav suu. Tuline ja paenduv keha ning metsik hing! Veri soontes lõi leegitsema nagu tuli!

Küün oli täis heinu. Need lõhnasid eneseunustuseni!

Istus ja hoidis naise käsi. Öö läks ikka raskemaks ja palavamaks. Või oli see määratu kuumus enda veres. Kirg vajus nagu kohisev kosk üle mõistuse. Selle hurm oli uimastavalt meeletu.

Kõnelesid. Siis sosistasid üksikuid lauseid. Mets kordas neid, taevas kandis edasi — terve ilm oli täis kuuma sosinat!

Tahtis suudelda hämaruses õhetuvaid huuli, kuid neiu rabeles kiiresti kõrvale. Paendus mehe sülelulus otsekui angerjas. Siis simuleeris end etteheitvaks ja puudutatuks:

— Kuidas teie julgete?...

— Kardate?

— Ei! — Ei tohi! Ärge!... Ei ole lubatud — nii!... Ei toh-hi!

Kirgline suudlus sules hädatlevad huuled! Need olid kuumad nagu leek. Neist nõrgus verre otsekui uimastavat mürki!

Naise tagasihoidlikkus sütitas vaid. Janu suurenes meele-tuseni!

Visklesid mõlemad värisedes. Helleni juuksed hargnesid rabeledes üle mehe näo. Pehmelt ja uimastavalt! Siis ruttas ta omi saledaid paljastuvaid põlvi kaitsma. Ent rabeledes aitas ta rohkem kaasa kui kaitses.

Unustus ja kirk vajusid ikka rohkem ja rohkem üle mõistuse. Väljas valitses pimedus. Metsas tantsisid varjud. Oli saabumas kesköö.

Hellen rabeles endiselt Elmari süleluis, kuid ta vastupanu rauges kordkorralt nõrgemaks. See oli täis edvistava enesekaitse salatud rõõmu ja naiselikku anduvuse õnne.

— Är-ge! Ei toh-hi!! Ah!...

See keeldes eneselubamine joobnustas hulluseni!

Metsas häälitsetes üksik öölind. Keegi ei kuulnud seda. Puud olid vaibund sügavasse vaikusse ja unne. Haab ei väris-
tand enam omi rahutuid lehti. Orgudest tõusis udu ja laius üle heinamaa, hääletult vedades valgeid linikuid üle jõeäärsete lagenduste ja põõsastikkude. Pilliroog värises vete lakkamatus voos. Luhas pääksus üksik veelind.

Samal silmapilgul tundis Elmar enda külje all pehmet ja looklevat visklemist. See äratas silmpilkselt otsekui hoop uimastund mõistuse.

Vabastas kiiresti käed ümbert isuneva, poolpalja keha. Toetas end istukile.

Ent samal silmapilgul kiskus kiiresti tagasi käe ja hüppas püsti. Kiskus kaasa imestusest keeletu Helleni. Toetuseks seatud kätt oli uuesti puudutand niiske ja jube looklemine.

Seisid mõlemad vaikides täis hirmu, esimene teadlikus, teine teadmatus õuduses.

— Mis on? Sosistas naine väriseval häälel.

— Madu!

Vastates kiskus põlema tuletiku. Selle vaevane leek valgustas hämaralt heintesse vajund kireaset.

Hellen karjatas lõikavalt, haarates üleni värisedes mehe käsivarrest.

Ümber aseme oli ring looklevaid madusid nagu pärg ilustuseks ohvripaigale. Sisistasid, pääd ettevaatlikult püsti, otsekui ärritatuina äkilisest ja soovimatust segadusest.

Karjatas Hellen uuesti, esimese hirmuhüüde vaibudes. Kiskus kiire tõmbega Elmari enesega kaasa. Nüüd nägi viimanegi: roovlatilt rippus alla suur madu, vaevalt pool jalga eemal nende endisest seisukohast. Sisistades luuras ta enda pääd edasi-tagasi pöördes. Elmaril tundus, nagu tuleks see vastik ja jube sisin enese südamest.

Pillutas põleva tiku kohkund sõrmede senisest hoidmisest.

Kiirustas hirmust tarretund naist, teda nagu väikest last sülle haarates. Redel oli astuvaile jalgele haruldaselt vastuvõtlik, värises ainult vähe nagu tulejadgi.

Siis seisid kesk sooja suviööd kõrvu ja käsikäes. Algul vaikides siis kõneldes.

Öö oli uimastavalt raske ja rahulik. Puud olid vajund otsegu unne. Tuul vaikis. Kaugel olid kerkind vahepeal taevavarannikule tumedad pilved. Ähvardas vist äikest. Oli lämmastavalt kuum. Ümbrus lõhnas uimastavalt õitsengut.

Küün aga hakkas ikka rohkem ja rohkem elama. Punastas algul häbenedes, siis lõi mõlema katuspõsega korraga helen-dama. Ootamatult ja ilusalt — nagu noor armastaja.

Möödus vähe aega siis löid heledad leegid lõhinal sinisesse hämarusse.

Seisid mõlemad väljas kohkunult ja käsikäes — teadmata mida teha!

Helleni uhked ja saledad jalad olid üleni paljad. Valge särk ulatas vaevalt üle kumerate puusade. Pluus oli kirgliste sõrmede süleluses jäädavalt osa enda asjatusest ära annud. Noored ja neitsilikud rinnad vajasid varjamist. Püüdis neid häbelikult katta kummagi käega.

Küüni päästmisvõimalused osutusid hiljaks. Sammeldunud puuehitus lõi leegitsema täies hiilguses. Esimest ja viimast korda enne lõpulikku kokkuvarisemist.

Mäss.

I

Tulevad põlved, kes kuulnud on julgest kangelasteost,
Meestest, kel syda kui vask, võitluseks igaks kes valmid,
Ja kuidas tulega neid hävitas vastaste salk —
Las nende kalmistuid te pyhitseb õilistund soov.
Ajad ei hävita verd, millest niiskus kord muld
Nõnda ka kuulsus sest, kunni veel kestab maa,
Sydameis elavaks saab, nagu me vabaduskirg.
Kui te teate kõik, kuidas kaldale viis
Värisev merevoog siis nende laibad, ja tuisk
Liivaga kattis ööl, mida ei inimen teind;
Las siis teab sest ilm, kuidas surid nad tõest
Ja kuidas langedes nad surematuiks ajale said.

II

See oli soe tali ilm
Kui valgust heidaks taeva agu,
Näis udust kauge paagisilm.
Vaid tukkus nukralt üksik pilv,
Linn vaevalt hingas, haige nagu
Yksluiselt myhas sadamkurd
Ja loksus kalda jääne murd,
Ehk roostest närit tuulelipp
Veel öises valus kurvalt peksles.
Tuul merelt hulus, linnas eksles,
Ning yle uinund linnajao,
Kui elav katedraali tipp
Keskaegselt helkis läbi sao.
Maet linna taga ytis, majas
Uut tundi ootas üksik salk;
Kuu koonu tuppa tõstis, ajas
Ning hyples varjude cake-walk.
Mis mõtles sellal julge Viktor,

Kui teisi juhtis, kunagi
Ta polnud konsul ega liktor,
Tal syda raske oli aut
Ja omal rahutumal eal
Tast vabaduse sai trabant.
Ka keset ohtu kui Spartakus
Ta tulle läks kui hädas vaakus
Töörahas, saatuslikul a'al
Ta vallat oli tundeist helgeist,
Mäss piilus, helkis silmist selgeist,
Sees kohas Internatsionaal.
Ta mitu päeva polnud magand,
Kas mõtles arutelles sellest
Kuis möödunud ajad rõõmu jagand,
Ja arutluste vahel kesk
Ta silmi veri, arabesk
Julm tõusis inimesest vellest.
Synk uni hoidis vangis maad,
Kus nuuskurite käis brigaad.
Ei liial kaotand lootust võiduks
Ka siis kui ymber tema kaaos
Päevpäevalt äraandu nõidus
Ning unarusse järjest vaos
Ta sõpru, julgeid seltsimehi,
Ja verest nõrgus kodupind.
Õöl mattis ruttu surnukehi
Ei olnud kallis nende hind.
Õö teise järgi tuli, pilge
Näis elu, taeva tõusev vall,
Kus yksi päeva ärgand vilge,
Synk osavõtmatu ja hall.
Sel ajal kibestus ta meel
Ja keset seltsimehi teisi
Näis võõras tema lihtne keel:
„Teid teisi toond on meile saatus,
Ei siia saabu meie samm
Kui võidab elu kirju vaatus
Ja murt me vabaduse ramm.
On sõbrad ees meil kibe elu,
Võib olla homme ükski maast
Meist tõuse, nagu lõhut lelu
Viib elu kaasa veri, saast.“
Nii rääkis ta, ja oleks tahtnud,

Et kahtlus mõne rinda ahtnud,
 Kuid ainult tuul lõi akna klaasi
 Ning läikis barabelli raud.
 Öö vaikust kallas talve vaasi.
 Siis salgas mindi... Öö kui haud
 Loorudu üle linna laotas
 Ja tuules vastukaja kaotas
 Vast tunnimehe vile võik.
 Ja varsti tänavalle aet
 Salk salga järgi koondus vihas,
 Et päästa! Syda, nagu laet
 Revolver tasuihas.
 Linn näitas äkki elu saavat:
 Alarm! Sõim! Paugud, kapju plagin.
 Maas mõni surmat, mõni haavat
 Ning hoiged, kuulipritsi ragin.
 Laevad kõik, aet yles kiirest telegrammist
 End säadsid sõidule, kui tammist
 Veevoode lahti pääsis jook.

Kui parmud põiksid nurgil kuulid,
 Ei olnud aega kohke, hirm,
 Kees sumas, plagisesid muulid
 Ning telefoni traate virn;
 Nii kaua ärgand võimu vastu
 Käis võitlus, kangelaslik summ
 Ei alistunud, sellal astus
 eel teiste Viktor julm ja tumm.
 Ta aju mingi mõte näris,
 Ta nägi kuidas sulas hulk —
 surm palju vendi ohvriks päris;
 Ja aimeist raskeist täidet syda
 Ta jälle läks, ja langes rida
 Ta kaaslasi — rind veri mulk:
 Ja talle näis, et ainult uni
 Kõik, magas rahvas, linn, proleet;
 Vaid vastu naeris verest lumi,
 Kus teiste eest sai võitlust peet.
 Ja siis kui hommikune valgus
 Sai taeva, kõik sai äraant —
 Sai päeva kohutava algus,
 Uut lõikust algas komendant.
 Kui varjud käisid hommikused
 Töölised, naeris surma mask.

Vait kostsid kurvad kõnelused,
 Kui matuskelli kurblik vask
 Vaid rusus yle õudse aja;
 Kõikjalle tungis vere kaja
 Ja säääl, kus veres liiv, asfalt
 Näis kostvat hoige, kisa alt.
 Ja oli kurb ja oli valus:
 Päälinn, provints kui unne vaju.
 Veel enam agulis ja talus
 Töörahvas nuhtlust tõusvat tajus.
 Kuid Viktor enam und ei näinud,
 Kõik kadus nagu silmipett.
 Ta maha lasi noor kadett,
 Kes Ringteed vallutamas käinud.
 Nii vaibus mäss ja uuest linn
 Võis naerda, oma Tamerlan
 sai võimu, kaak ja karabiin
 Embleemiks olid selle man.
 Veel rahutust näis tundvat õhus,
 Kuid juba kiidet daam ja frant
 Uut tundsids rõõmu vererõhus
 Ja sydant haaras farss ning jant.
 Siis keset päeva lasti, poodi;
 Kui karja viidi tapatalli
 Töölisi, autol laipu toodi
 — Nii lihunikud tegid balli...

26. XII. 26.

Neile kes tapeti.

Õhtu mõisteti meid ja paljuid hommiku vint
 Tappis, komendant karjus vaid nime.
 Välगतas tääkide raud, surma kambrite plint;
 Veri nirises öös, maa oli must ja pime.

Tuul puhus kõledail teil, hua asemel auk,
 Valmis me puhkuseks tund, õudu lagistas.
 Kuskil lähedal siis kajas läbi öö pauk,
 „Madsen“ kisendas öös, jubedalt pragistas...

Meie ei karjatand huul, palveid ei lugend suu,
 „Punase lipu“ võit sydames värises.
 Sõdureist piirat teed, haigutas kaagipuu
 Hommiku valgus jo pilvedes kärises.

„147“

Tegelased: Ralf Merder, kirjanik. Karin, tema naine. Mary, tema õde. Richard Ruven, töölispartei juht. Verner Rasm, Jaan Varren, Artur Aldro, Alfred Laas, August Saarorg — kirjanikud ja kunstnikud. Prokurör. Eesistuja. Advokaat Horn. Korrapidaja ohvitser. Johannes Kamberg, Karl Palover, Valter Allin, Karl Rever, August Arri, Martin Mellor — kaebealused. Pastor. Vangivaht. Revolutsionäär. Riigimees. Töölisi. Politseinikke. Sõdureid. Kohtunikke. Kaebealuseid. Vange. Härrad. Daamid. Rahvas.

Aeg: Lähem minevik. — Koht: Fachistlikes riigis.

PROLOOG.

I.

Õine tänav. Tööstörse ette on kogund pikk rida inimesi. Järjekorda asetund ootavad nad selle avamist ja hommiku saabumist. Råbaldund riietesse küürutund lõdisevad nad viletsusest ja vingest sügistuulest. Nål-gind nåod väljendavad ilmset kibedust ja meeleheidet. Ümbrust valgustamas vilkuv tänavlatern. Vahetevahel mõõduvad üksikud hilised käijad ja tänavtõdrukud.

E s i m e n e.

Viis kuud olen otsind asjata tööd — ei leia! Kodus on terve perekond nåljas. Ise ei ole enam kolmel päeval söõnd!

T e i n e.

Kui nii edasi kestab, siis sureme kõik nålga!

K o l m a s.

Valitsus ei tee midagi, et meie olukorda parandada.

N e l j a s.

Härradel on muidgi ülesandeid.

T e i n e.

Olen kaheksa öõd siin ootand, et varem järjekorda saada. Suudan veel vaevalt jalul püsida. Ometi ei ole sellega midagi võitnud. Tõõta inimeste arv on nii suur — valitakse nooremaid, paremaid...

Viies.

Ei küsi sellest keegi, et meil kodus perekonnad nälgi-
mas on!

Kolmas.

Mul on lapsed suremas haiged. Tuba on viis päeva
kütmata, ei ole niipalju raha, et saaksin osta puid — arsti kut-
sumisest rääkimata.

Kuues.

Oleme nagu loomad!

Seitsmes.

Loomad? Lojuse olukord on parem meie olukorrast!
Ükski peremees ei lase oma koera nälga surra, meie surmast
pole aga keegi huvitund.

Kolmas.

Kodanlased imestavad, et enesetapmiste arv päev-päevalt
suureneb.

Seitsmes.

Ei jää enam muid võimalusi! Riigi piirid on suletud,
väljarändamine keelatud...

Kuues.

Ainult kruusaauku on tee veel vaba!

Teine.

Kaua sai loodetud, et tuleb parem aeg iseenesest. Omariik-
lusest sai unistatud! Oli suur usk iseseisvuse paremusse.

Seitsmes.

Olemegi nüüd märksa rikkamad riigivaraste, võlgade, nälja-
ja mahalaskmiste poolest!

Kahesksas.

Paljud on meie omariiklusega hääd äri teind. Neid riigi-
mehi pole vähe, kel väljamaa pankades miljoneid.

Üheksas.

Tasub ära kõnelemise rahvuslisest põhihelist!

Kümnnes.

Samal ajal kui sarnased isandad isamaa-armastusest sõnu
tehes miljoneid teenivad ja oma naisi ja lapsi Nizzasse suvitama
sõidutavad, nälgivad tuhanded töölisperekonnad ja surevad ala-
toitluse.

Seitsmes.

Ühelt pool äärmine rikkus ja prassimine, teiselt pool karjuv
viletsus ja vaesus.

K o l m a s.

See ongi meie riikline põhiheli!

Ü h e k s a s.

See on iga kapitalistlise riigi põhiheli!

(Eesriie.)

II.

Õine orgia „Metropoli“ baris. Rikkalikult kaet lauad piiratud hiilgavalt riietund daamidest ja härradest. Muusika, tants, himurad naeratused. Daamid härrade põlvil. Varjamata sülelused, suudlused, jooming. Väljas hiline öö.

E s i m e n e h ä r r a d e s t.

Ennekõike rahvuslik ideaal ja majanduslik tasakaal!

T e i n e h ä r r a d e s t.

Ja korralik toetus riigi poolt!

K o l m a s h ä r r a d e s t.

Siis võib elada!

N e l j a s h ä r r a d e s t.

Iseseisvuse mõtet tuleb süvendada. See on meie olemise põhialuseks!

V i i e s.

Seda tuleb toetada!

K u u e s.

See rajas meile alles aluse! Nüüd võib juba inimese kombel elada! Hoobelda ju veel ei saa — aga oma paar miljoni teenib meist igaüks aastas.

V i i e s.

No seda ikka!

K o l m a s.

Seda vähemalt!

S e i t s m e s.

Riiklist laenu saab veel liig vähe!

T e i n e.

Palju teie saite?

S e i t s m e s.

Ainult ühe miljoni.

T e i n e.

Vähe küll! Sellega saab korralik perekond vaevalt üle aasta elada.

Neljas.

Tuleb nõuda riigilt suuremat toetust.

Viies.

Poliitiline olukord teeb muret.

Riigimees

(kes parajasti kõnelejate juure saabub).

Mis siis viga on? Kas praegune valitsus teid ei rahulda?

Neljas.

Ei saa nuriseda. Omad mehed! Aga...

Riigimees.

No mis siis viga on?

Neljas.

Töölised!... Lasete töölisliikumise liig tugevaks minna.

Riigimees.

Ärge muretsege! Asjatu kartus!

Kolmas.

Jumala õige! Praegune olukord tuleb revideerimisele võtta! Kes seda enne kuulis, et tööline võis seda rääkida, mida ta tahtis!

Teine.

Vähe sellest! Mõtelge ometi, neile on antud nüüd isegi valimise õigus.

Viies.

Mida teab sarnane rumal ja harimatu rahvas poliitikast ja riigiasjust? Aga näed — õigused on!

Kolmas.

Sarnane olukord ei kõlba küll kusagile.

Seitsmes.

Mõtelge ometi: eile ilmusid tööliste esitajad minu juurde ja nõuavad palgakõrgendust! Ärge arvake, et paluvad, nii nagu omal ajal — nõuavad ja ähvardavad streigiga! Ma vihastasin ennast päris siniseks! See on ju kuulmatu lugu! Omalajal said sarnased otseteed maha lastud! Mis sa nüüd teed?! Streigivabadus! See on ju otse kuulmatu!

Neljas.

Sarnased vabadused tulevad kindlasti revideerimisele võtta. Nii ei saa meie kuigi kaugele!

Riigimees.

See on meie valitsuse suurem ülesanne. Kõike ei saa ainult korraga. Tuleb tegutseda aegamisi ja kindlalt! Samm-sammult!

Neljas.

Ja — aga töölisliikumine läheb päev-päevalt tugevamaks. Lõpuks ei murra neid enam ükski!

Riigimees.

Ärge muretsege! Küll meie selle eest hoolitseme. Oodake veel mõned päevad... Küll siis teisiti räägite!

Kolmas.

On teil siis mingisuguseid reaalsemaid kavatsusi?

Riigimees.

Neist kuulete varsi!

Teine.

Jumal tänatud! Süda läheb jälle kergemaks!

Neljas.

Meie peame kokku hoidma! Ja karmi kätt tarvitama! See on meie tugevus!

Üks härradest

(pidulauas enda rasvund keha suure raskusega sirgu ajades ja kõnelus-
tahtest märku andes. Kähisevalt ja joobnult).

Mu daamid ja mu härrad! Meie pühitseme täna rahvusliku
ideaali sünnipäeva! See olgu ka meie sünnipäev — sest mis
oleksime meie kui rahvuslist ideaali ei oleks! Meie kõik ar-
mastame oma rahvast ja oma isamaad üle kõige! See tunne
ühendab meid kõiki! See teeb meid vendadeks! Elagu vend-
lus! Elagu rahvuslik ideaal! Elagu isamaa! Elagu! Hurra!

(Üldised elaguhüüded, need vaibuvad hiljem joobnud härrade ja daamide
naerulaginasse.)

(Eesriie.)

ESIMENE PILT.

Väike ruum. Raamaturiiulid. Paar lauda, koormatud raamatuist ja
käsikirjust. Hiline õhtu. Kaminas leegitseb tuli. Väljas mühiseb sügis-
torm. Pargi põlispuist keerutab tuul langevaid lehti vastu aknaid.

Kamina kõrval istub Mary ja loeb, vahetevahel kohendades leegit-
sevat tuld. Möödub vähe aega, siis kostab välisukse avamine. Tuppa saa-
bub Ralf. Mary tõuseb ja ruttab talle vastu.

M a r y.

Juba tagasi! Kuidas sa jõudsid nii ruttu?

R a l f

(end üliirietest vabastades).

Sõitsin trammiga. Ilm on otse võimatu. Sajab mis hirmus.

M a r y

(venna kübarat ja palitut varna riputades).

Ja mida sa kuulsid?

R a l f.

Meie jaoks mitte midagi hääd.

M a r y

(raskemeelselt).

Nii...! (Toolil kamina ette asetades.) Istu siia! Siin on parem! Sul on muidugi tugevasti külm.

R a l f

(istudes).

Nõukogu on kõigile mu ametivendadele, meie rasket majanduslist olukorda arvesse võttes, toetust määrand, ainult minu palve on eitavalt otsustatud. Minu poliitilise meelsuse pärast.

M a r y

(endise raskemeelsusega, kibedalt naeratades).

Poliitilise meelsuse pärast...?!

R a l f.

Ei ole midagi teha. Tean ainult seda, et ma kunagi enam ei alanda end palvekirjutamisega neile härradele! Seegi kogemus on mind jälle targemaks teind!

M a r y

(pisarsilmil).

Läheksin tööle — kusagilt seda ikkagi leiaksin — kui ma vähegi tervemaks saaksin!

R a l f.

Tööle? Sina, haige laps... Kuhu?! Kui kogu riigis valitseb sarnane tööpuudus, et isegi kõige paremad eriteadlased ja professorid kusagilt tööd ei leia; kui enesetapjate arv majandusliste viletsuste tõttu kordkorralt suureneb — kuhu tahaksid siis sina tööle minna? Pealegi sarnasena nagu sa oled: haiguse tõttu vaevalt jalulpüsivana.

M a r y.

Kusagilt vast ikka leiaksin...!

R a l f.

Pool aastat olen otsind tööd — olen ma seda kusagilt leidnud? Ma pole nõrk! Mu kogemused pole väiksed, kuid see ei aita midagi. Igal pool vabastakse töölisi ametist, uusi ei vajata aga kusagile enam. Sarnased on olud praegu — kuid need muutuvad päev-päevalt raskemaks.

(Vaikus. Kostab vaid tuule mühin väljas ja vihma krabin aknail.)

M a r y.

Ainult sinu palve otsustati eitavalt?

R a l f.

Ja. Õnneks ainult minu palve. Mu ametvendade olukord pole parem kui minul. Õnn, et neilegi toetust määrati.

M a r y.

Kuid sina polnud ju vähem õigustatud...

R a l f

(iroomiaga).

Õigustatud...?!

(Vali koputus välisuksele. Mõlemad toasolijad üllatanud.)

M a r y.

Kes see nii hilja veel tuleb?

R a l f

(tõuseb ja kiirustab ukse juurde. Selle avand, läbistab ta vali hüüe tormi mühina).

Kes seal on?

H ü ü e v ä l j a s t.

Mina olen! Tee lahti!

R a l f

(avab välisukse. Tupp saabub noor, süsimustade juukstega, energiliste näojoontega Richard Ruven).

R i c h a r d.

Õhtust! Vabandust, kui ma eksitan!

R a l f.

Pole viga. Võta palit ära ja istu!

R i c h a r d.

Asjad on halvad!

R a l f.

Mis Sulle siis juhtund on?

R i c h a r d.

Mitte mulle üksi, vaid meile kõigile.

R a l f

(jääb talle küsivalt otsa vaatama).

R i c h a r d.

Tunni aja eest on enamus meie partei juhtivatest tegelas-
test arreteeritud.

R a l f.

Kuidas...? Mis see tähendab?

M a r y.

On see võimalik?

R a l f.

Niikaugele on siis olud arenend.

R i c h a r d

(jaatab energilise ja vihase pääliigutusega).

R a l f.

Kelle käsul?

R i c h a r d.

Siseministri korraldusel — järelikult valitsuse käsul.

R a l f.

Niikaugele on siis kodanline terror arenend.

R i c h a r d.

Ja. Kuid see samm läheb valitsusel kalliks! See läheb
kallimaks, kui seda esialgul arvatakse.

R a l f.

Kuidas nad siis seni veel Sind ei ole vangistand?

R i c h a r d.

Arvad, et humaansusest. Olin õnneks linnast väljas. Sõit-
sin vast veerand tunni eest tagasi. Varem ehk hiljem on mi-
nugi käes kord!

R a l f.

Ja mida sa nüüd esimeses järjekorras kavatsed?

R i c h a r d.

Raske öelda.

M a r y.

Praegused ööd soodustaksid teil põgenemist üle piiri.

R i c h a r d.

Ja. Kui ma ainult enesest mõtleksin! Põgenemine prae-
guses olukorras oleks aga andeksandmatu. Tuleb tegutseda!

R a l f.

Sul on õigus. Iseenesest ei muutu midagi. (Vaikus.) Arvad sa, et töölisklass sündmusele kuidagi reageerib?

R i c h a r d.

Varem ehk hiljem.

R a l f.

Võiksid end esialgul minu juures varjata.

R i c h a r d.

Sinu juures?! Vaevalt! Sinu korter pole varjamiseks kuigi sünnis koht. Valitsusel ja politseil on enam kui hästi teada sinu ilmavaade ja hää vahekord meie partei juhtidega.

R a l f.

Ma pole seni kuulund mingisse parteisse. Ja seda teatakse, et mul teie seisukohtadest paljud sama vähe vastuvõetavad on, kui kodanlusegi seisukohtadest.

R i c h a r d.

See ei muuda midagi. Sinu juure ei või ma jääda kuigi kauaks. Tuleb ainult mõelda, kuidas edasi tegutseda. Kuidas vabastada seltsimehi.

R a l f.

Sa tead väga hästi, missugune olukord on, kuid unistad ometi võimatuist asjust.

R i c h a r d.

Võimatuist? Midagi pole võimatu! Varem ehk hiljem on võim meie käes! Varem ehk hiljem vabastame seltsimehed ehk — sureme! On ainult need kaks võimalust!

(Samal ajal kostab välisuksele vali koputus, see valjeneb kordkorralt. Sees-olijad kuulatavad ehmunult.)

R i c h a r d

(surutud häälel).

Nüüd on järg minu käes! Leidub sul mõni koht minu varjamiseks?

R a l f.

Vaevalt...!

M a r y.

Vast on see mõni tuttavaist...?

(Koputused uksele korduvad.)

R a l f

(eestoa ust avades).

Kes seal on?

Hääl väljast.
Seaduse nimel tehke lahti!

Richard.
Elusalt ei taba need verekoerad mind kunagi!
(Revolvrit haarates, Ralf'ile.)

Hoia kõrvale! (Lävel pöördudes. Ta hääles kõlab kerge kibedus.)
Elage hästi! — ja kui mul halvasti läheb, siis tervitage minu
ema ja seltsimehi!

Ralf
(surutult).

Richard!
(Väljuja ei näi seda enam tähele panevat. On kuulda kuis ta ukse lukust
avab ja selle järsu tõmbega lahti kisub. Selle järele kostab ta rahulik hääl):
Mis teil tarvis on?

Hääl väljast.
Meil on ülesandeks seda maja läbiotsida.

Richard
(hääl kojast).

Olge lahked!
(Möödub mõni silmapilk, siis läbibstab tugeva tormimühina äge revolvri ja
püssi pragin. See tiheneb. Kuulduvad üksikud hüüded. Siis kostab läbi
süinge pimeduse väljast kellegi karjatus. See kõlab õudselt ja lõikavalt
pimedusse ja püssi praginasse.)

Mary
(hirmunult sosistades).
Issand! See oli Richardi hääl!

Ralf.
Ja.
(Eesriie.)

TEINE PILT.

Rotrondi restoraanis.

Heledalt valgustatud saal restoraani tänavpoolses osas. Suure laua
ümber hulk kirjanikke ja kunstnikke. Põrandal üksikud paarid tantsimas.
Helev meeleolu ja naer. Väljas hiline sügisõhtu. Tänavalt kostab kume
sõiduriistade mürin ja autopasunate hääliitsus. Kaugemalt restoraani pää-
ruumist kostab jazz-band'i hoogne viis.

Verner Rasm.

(kes õhetaval näol parajasti tühjudand enda veiniklaasi, jätkab ilmse vaimustusega kõnelust).

See oli hiilgav õhtu! Olen harva näind sarnast mängu! Sellast võrratut genialiteeti! Missugused jalad, milline graatsia! Publik oli vaimustusest otse hullund!

Jaan Varren.

Saal oli muidugi tühi!

Verner Rasm.

Ma ei vaidle. Rahvast ei olnud palju. Kuid see oli valit publik. Eliit kunstirahvast.

Artur Aldro.

Aga jalad? Kuidas oli nende suhe lavastusega?

Verner Rasm

(üllatunult).

Kuidas?! Jalgade suhe — lavastusega?

Artur Aldro.

Ja-ja! Kas need kogu lavastust kompositsioonist välja ei löönd? Ilma naljata! Naiste jalad on laval kaunis kardetavad asjad. Eriti põlvedest algav osa. Pealegi praeguste moodide juures, kus kleit vaevalt üle puusade ulatub. Need võivad tugeva näidendi ja veel tugevama lavastuse kompositsioonist nii välja lüüa, et sealt mitte midagi järele ei jää.

Jaan Varren.

See on võrdlemisi väike hädasoht! Mis saab aga teatriarvustajast, kelle erootiline meel eriti väljaarenend? Selle otsustamisvõime võivad juba kaks paari siidisukke nii roopaist väljalüüa, et mees mitu nädalat laval peale jalgade üldse enam muud ei näe ja selle järeldusel enda arvustustes arusaadavalt millestki muust peale jalgade ja kleidipalistuste ei kõnele.

Verner Rasm.

Oli see märkus minu jaoks mõeldud?

Jaan Varren.

Võib olla ka teie jaoks. Seda peaksite ise paremini teadma!

Alfred Laas.

Sellest siis vastav moraal: teatrisse jalutud primadonnad!

(Saabub Ralf Merder.)

Jaan Varren.

O, ärakadund poeg!

Artur Aldro.
Milline üllatus! Sina, Merder!

Ralf.
Õhtust! Ega ma ei eksita?

August Saarorg.
O, ei sugugi!

Alfred Laas.
Võtke istet ja kõnelge, kuidas te vahepeal olete eland.
Ei ole meist vist ükski enam mitu nädalat teid näind.

Ralf.
Olen vist nüüdki sunnitud teid eksitama veidi ebasoodsal ajal.

Alfred Laas ja August Saarorg.
Palume! Palume!

Ralf.
On mõningaid kurbi teateid. Arvatavasti pole te neist veel kuulnud.

Jaan Varren.
No, mis siis juhtund on?!

Ralf.
Paari tunni eest on valitsuse käsul linnas jällegi arreteeritud hulk töölispartei liikmeid.

(Kõrvallauas alustab üksik purjus üliõpilane laulu „Kuldrannake“, kuid vaikib juba esimese salmi järele, otsekui tundes enese kontserdi asjatust.)

Verner Rasm.
Ei ole eriline uudis. Arreteerimised on viimasel ajal sedavõrd sagedaseks muutund, et need enam kedagi ei üllata.

Alfred Laas.
Seda oli arvata! Mäletate? Ennustasin juba paari kuu eest, et arreteerimised alles algavad. Sel korral ei uskund teist ükski. Nüüd näete, et mul õigus oli.

August Saarorg.
Paratamatu nähtus. Pole midagi teha. Ajalugu on juba sarnane.
(Üksikud paarid, kes tantsimise lõpetand, koguvad kõnelejate lähedusse.)

Esimene härradest.
Mis juhtund on?

Verner Rasm.
Linnas on jälle töölisi arreteeritud.

Esimene härradest.

Ah nii! Ainult?! Arvasin, et mõni suurem uudis.

Teine härradest.

Ega neist puudus ei ole — jätkub arreteerimiseks ja kõigegeks!

(Paarid pöörduvad uuesti tantsupõrandale.)

Jaan Varren

(Ralfi).

Peaksid vist sinagi ettevaatlikum olema. Sinu viimased juhtkirjad „Võitlejas“ — need on sarnased, mis praegusele valitsusele põrmugi ei meeldi.

Ralf.

Pole neid selleks kirjutand, et need peaksid meeldima praegusele valitsusele.

Jaan Varren.

Praegune aeg ei ole sarnaste kirjutuste avaldamiseks kuigi kohane.

Ralf.

Arvad sa siis, et meie püham kohus on kinnisilmi vaikida, kui kogu riigis valitseb julm terror. Kas pole meie kõigi ühine ülesanne võidelda praeguse olukorra parandamiseks.

Alfred Laas

(skeptiliselt kulme kortsutades).

Ja mida meie sellega võidame?

August Saarorg.

Hääl juhusel võidate enesele nööri kaela ja see on kõik!

Esimene daamidest.

Ah, see pole kuigi huvitav. Lähme tantsima!

(Siirduvad tantsupõrandale. Sama eeskuju järel teevad ka teised paarid.)

Ralf.

Muidugi, kui teie küsimuse ainult isiklisest seisukohast asetate — siis muidugi! Kuid ma julgen arvata, et teid meie praegune poliitiline olukord ja nende perekondade saatus, kelle toitjad kodanlise terrori ohvriks langemas, samuti peaks huvitama kui mindki.

Alfred Laas.

Meie ei saa nende päästmiseks nii kui nii midagi teha.

Ralf.

Teie pole seda seni katsundki.

Alfred Laas.

Teie katsed ja kogemused on seda juba näitand.

Ralf.

Seni olen kahjuks meie hulgas ainult üksinda tegutsend. Ühe võimisi ei saa võrrelda hulga võimistega.

Alfred Laas.

Ei usu sarnase tegutsemise tagajärgedesse. Teie kogemused on seda juba näitand. See on ainult enesele nööri kaelsidumine.

Ralf.

Minu kogemustele ei saa teie rajada omi otsuseid, seda enam, et teie minu kogemustest ainult kõnelete, ilma et neid tunneksite. Muidugi, üksik isik on selleks liig nõrk, et midagi põhjalikult muuta, kollektiivne tahe on see, mis olukordi kujundab. Kuid selleks, et see tugevamaks muutuks, on vaja üksimeelt ja ühist tegutsemistahet. Seda ei ole meil aga kahjuks.

Alfred Laas.

Mida meie siis peaksime teie arvates tegema? Samuti ajakirjanduses arvustama praegust poliitilist olukorda nagu teiegi?

Ralf.

See oleks teie kui kirjanikkude ülesanne! Olete ju alati kõnelend endi vabameelsusest ja humaansusest — arvan, et see ainult sõnades ei ole seisnud.

Alfred Laas

(ilmse ägedusega).

Ma küsin veel kord: mida meie siis teie arvates peaksime tegema? Õelge konkreetsemaid ülesandeid, tooge konkreetsemaid näiteid!

Ralf

(taskust talle poognalist paberilehte ulatades).

Palun lugege see läbi.

Jaan Varren.

Mis see on?

Ralf.

See on protest praeguse valitsuse poolt korraldatud mahlaskmistest ja massilistest vangistamistest vastu!

Alfred Laas

(loeb vahetevahel kulme kortsutades käesolevat kirjutust, kuna kaaslased ühises uudishimust ta ümber on koondunud. Lugemist lõpetades).

Ja mida teie sellega kavatsete?

R a l f.

Kavatsen selle avaldada kõigis sotsialistlis ajalehis ja ajakirjus. Kuid kõige pealt palun sellele teie ja samuti teiste kaaslaste allkirju. Loodan, et teete vähemalt sedagi.

A l f r e d L a a s.

Arvate teie, et sarnase protestiga midagi võidate? Asjata lootus! Mina isiklikult pean täiesti tarbetuks sellele allakirjutada.

R a l f

(kibedusest väriseval häälel).

See pole sisuliselt teile vastuvõetav?

A l f r e d L a a s.

Ei! Seda mitte. Kuid sellel pole mingit mõtet.

R a l f.

Arvan, et see avaliku arvamise ja valitsuse seisukohtade kujundamiseks kaugeleulatuva tähtsuse omab. Muidugi ainult siis, kui sellega ühineb enamus meie kirjanikest ja seltskonnategelasist.

V e r n e r R a s m.

Ei ole mõtet igasuguste poliitikameeste eest enese pääd tulle pista. Mind pole poliitika kunagi huvitand. Kes enesele augu on kaevand, katsugu kuidas ise välja pääseb.

R a l f

(Alfred Laasile).

Teie otsus on allakirjutamise asjus lõpulikult eitav?

A l f r e d L a a s.

Ja.

R a l f.

Siis loodan ma vähemalt seda, et suurem osa siinolevaist kaasvõitlejaist sellele alla kirjutab.

A u g u s t S a a r o r g.

Ei ole mingit mõtet!

R a l f.

Allkirja andmisega ei kaota teie ju midagi.

A u g u s t S a a r o r g.

Iga sarnase allkirja andja on järgmisel aastal riiklisest toetusest enam kui ilma. See on kindel.

R a l f.

Teie peate siis enda isiklist hüvangut inimlisest õiglusest tähtsamaks?!

August Saarorg.

Praegustes oludes kindlasti. Meie näljasurma puhul kaotab kultuur vähemalt kümme korda enam kui nüüd üksikute tööliste mahalaskmise ja vangistamise korral.

Ralf

(kibedusest väriseval häälel).

Ma ei vaidle: kodanlus on alati oma kojaulalikuid kõrgelt hinnand. Loomulik, et need omakord sellele peavad vastama alandliku truualamlusega.

August Saarorg.

Soovitan teile sarnaseid tituleerimisi enese jaoks hoida.

Ralf.

Veel üks küsimus: ma olen huvitud kas Kirjanikkude Ühingu ajakiri oleks nõus andma oma veergudel ruumi samale protestikirjutusele kogutud allkirjadega! Või on teie vastus selles samuti eitav?

Alfred Laas.

See otsus ei olene meist üksinda. Kuid arvan, et vaevalt! Kui ajakiri riiklisel toetusel ei ilmuks siis veel kuidagi. Aga nüüd — vaevalt! Sarnase kirjutuse avaldamisel oleks toetus edaspidi veel vaevalt mõeldav. Muidugi, iseasi kui sarnase kirjutusega midagi võita oleks. Kuid võita ei ole sellega nii kui nii midagi!

Ralf.

Vabandage, kui ma teid eksitasin. Olen sattund vist võõrasse maailma. Teinekord ei juhtu sarnast eksitust enam. (Jaan Varrenile, kes käest-kätte käivat protestikirjutust lugema asund.) Palun, vast ulataksid selle mulle tagasi!

Jaan Varren.

Oota veidi! Mina kirjutan sellele alla!

Üks härradest

(Ralf Merderile lähestudes, joobnu familjäärsusega).

Kuule kulla sõber! Jäta sarnane jantimine järele. Sellel pole mingit mõtet! Ela ise ja lase teised ka elada! Läheb maailm nüüd selle mõne inimese tapmise pärast hukka?!

(Lävele ilmuvad kolm politseinikku. Ralf Merderile lähestudes.)

Esimene.

Vabandust! Teie olete Ralf Merder?

Ralf.

Ja. Mina olen. Mis teil tarvis on?

E s i m e n e.

Siseministri korraldusel on meil ülesandeks teid arreteerida.

R a l f.

Milles mind süüdistakse?

E s i m e n e.

Selle üle on meil hiljem aega küllalt kõneleda!

(Eesriie.)

K O L M A S P I L T.

Raueni vanglas.

Vaikne ja hämar sügisõhtu. Päike on parajasti loojenemas, selle verev läige värvib kitsaid ja kõrgeid vanglaaknaid, kordkorralt kahvatu-des. Hämar vangikamber pimeneb ikka enam ja enam. Ralf kõnnib — käed raudus — rahutult edasi-tagasi. Vahetevahel peatub ta viivuks väljavaadates. All linnas süütuvad aegamisi tuled. Siis lükatakse raudne välisuks ragisedes lahti. Lävele ilmub vangivaht.

V a n g i v a h t.

Olge lahked! Siin ongi teie mees. Ei. Ma ei või enam — aega on ainult pool tundi! Mitte minutitki enam! Palun, astuge sisse.

(Vangikotta saabub noor ja sale naine. Ta kannab kergeid ja kulund suviriideid. Kogu ta olemus väljendab trotslikku kannatust ja meeleheidet.)

R a l f

(ta käsa haarates).

Sina!

Sina siin! Olen Sind ootand mitu kuud... päev päeva järele!

K a r i n.

Ja, tean seda... Olen samuti mitu kuud otsind teid, et Sinu juurde pääseda. Ei olnud kerge — nagu arvata võid. Alles eile sain kohtuministrilt luba.

R a l f.

Kuidas sa oled eland vahepeal?

K a r i n.

Võid lugeda vastuse juba minu näost.

R a l f.

Said sa ammu teate minu vangistamisest?

Karin.

Majaperenaine telegrafeeris mulle juba järgmisel päeval.

Ralf.

Ja mida tehakse väljas? Missuguses meeleolus oled Sa veetnud omi päevi?

Karin.

Ei ole möödunud pea ainustki tundi, mil ma poleks kat-
sund Sind päästa! Asjatult! Olen igalpool tõestand, et Sa ei
kuulu mingisse poliitilisse parteisse, et Sinu vangistamine on
julm ülekohus, et Sind otseteed tuleks vabastada — minu tõen-
duste üle on ainult hirvitatud! Olen omand ainult hirmsaid
kogemusi valitsevast olukorrast — kuid muutunud pole midagi.

Ralf.

Olen Sulle tänulik! Kuid minu vabastamiseks Sa poleks
tarvitsend niipalju vaeva näha. Kohus vabastab mu nii kui
nii! Olen kindel selles!

Karin.

Kohus?! Arvad Sa seda? (Hääletult.) Kohus ei muuda
enam midagi! Otsus on juba valmis! Tulin, et Sulle seda tea-
tada.

Ralf.

Otsus?!

Karin.

Ja.

Ralf.

Missugune otsus?

Karin.

Otsus Sinu surmamiseks.

Ralf.

Ei armas! Sa liialdad! Kohtuistungud algavad alles
homme! Ja varem ei saa ju olla mingit otsust!

Karin.

Ma ei uskund seda algul samuti. Naersin nagu Sinagi,
kui seda esmakordselt kuulsin. Kuid nüüd tean, et see tõsi on.
Kindralite nõukogu, kelle käes kogu riigis pärast fashistlist
riigipööret võim — on eile õhtul otsuse teinud, kõiki vangis-
olevaid töölispartei juhte surmata — samuti ka Sind!

Ralf.

Kohtule ei saa ju ometi otsust ettekirjutada. Et sarnast
otsust teha, selleks peab neil olema seaduslik alus!

Karin.

Seaduslik alus! Seaduslikust alusest kõneleme ainult meie — kodanlisele valitsusele on see ainult mask.

Ralf.

Sarnase otsuse tegemiseks peab neil vastav süüdistusmaterjal olema, selleks peab neil põhjusi olema!

Karin.

Põhjusi?! Pole midagi kergem kui süüdistada ja põhjusi väljamõelda.

Ralf.

On Sul teada milles meid siis süüdistada kavatsetakse?

Karin.

Isamaa äraandmises ja riigipöörde kavatsuses.

Ralf.

Mina isiklikult pole kuulund mingisse poliitilisse parteisse, minu süüdistamiseks pole neil mingisugust alust.

Karin.

Oled enda artiklites ja kirjanduslistes töödes paljastand poliitilist terrori ja kapitalistlist vägivaldavalitsust — oled rahvas äratand uinuva õiglustunde ja igatsuse parema ja inimlise elu järele!

Ralf.

On see siis põhjuseks, mille pärast mind surmata tahetakse.

Karin.

Ja. Muid andmeid Sinu süüdistamiseks pole — ei valitsusel ega kohtul.

Ralf.

Sarnaste andmete põhjal ei saa nad mind surma mõista.

Karin.

Arvad, et nad käesoleval korral puuduvaid ja vajalisi andmeid omal algatusel ei suuda muretseda?

Ralf.

Mõtled Sa seda..?!

Karin.

Ja. Valetunnistajate leidmine ei tee neile mingisugusi raskest. Raha ja võimu abil on neid kerge saada!

Ralf.

Ma ei usu sarnast alatust! Ma ei usu seda!

Karin.

Sa ei usu? Sa idealiseerid ikkagi veel inimesi. Homme näed, et mul õigus on!

Ralf.

Ma ei usu seda. Sarnast jõledat terrori ei teosta nad juba avaliku arvamise ja meie poolehoidjate hulga pärast. Selle tagajärgedest on nad väga hästi teadlikud.

Karin.

Avalik arvamine! Usu mind! — See ei muuda midagi! See on praegustes oludes nagu kisendus keldris! See ei päästa kedagi. Ja meie poolehoidjad?! Sõbrad aitavad ainult hül päivil — viletsail hoiavad nad parema meelega eemale.

Ralf.

Sa ei looda siis enam midagi?

Karin.

Ei. Tulin, et Sulle seda öelda mida tean; et Sa kõigeaks oleksid ettevalmistatud! Tulin Sind jumalaga jätma!

Ralf.

Homme on alles kohus. On veel liig vara karta!

Karin.

See ei muuda midagi! Usu mind! Ma tunnen, ma tean seda! Midagi ei muutu enam! Olen enda käikudel Sinu peastmiseks kahe kuu kestvul selleks liig palju kogend, et veel naiivne olla, et veel loota ja asjatult uskuda!

Ralf.

Meid surmata ei julge nad juba väliste olude tõttu.

Karin.

Välised olud? Sa unistad ja arvad, et need alles sarnased, nagu siis kui Sind arreteeriti! Tagurilisest riigipöördest on muutund kõik! Midagi ei ole enam endine.

Valitseb äärmine reaktsioon. Ei möödu ainustki päeva mii jälle tööliste hulgast arukamaid ja aktiivsemaid ei vangistataks. Vangimajad on täis arreteerituid. Kuu aja eest, fashistlike riigipöörde päevil purustati vabadusplatsil revolutsioonisamas. Nüüd seatakse selle asemele diktaatori rinnakuju. Aasta eest lauldi internatsionaali, täna kuningriigi hümn, mõlemad ühede ja samade poolt — sama vaimustusega!

Ralf.

Valitseb ju ometi rahulolematus...?

Karin.

Ja. Valitseb! Sul on õigus! Muidugi. Tööliste olukord on muutunud halvemaks kui kunagi enne. Neist perekondist, kust aktiivsemaid ja paremaid töölisi vangistati, ei leia ükski tööd! Tuhanded lapsed on nälga suremas. Igal pool valitseb äärmine viletsus. Kuid selle asemel, et ühiselt tegutseda, et liituda mees mehe kõrvale otsustavaks võitluseks ja kaaslaste vabastamiseks, kummardub kogu töölisklass uute orjapere-meeste ees! Orjad oleme alles! Vabu inimesi pole meist veel sündind. Ja need üksikud, kes on — surmatakse!

Ralf.

Sa ei looda siis enam midagi?

Karin.

Ei! (Vaikus.) Tulin, et sulle seda öelda, mida tean. Keegi ei muuda enam midagi! Arvan, olen viimast korda siin, sinu juures. Homme ei kordu see enam! Edaspidi ei kordu enam midagi! Kõik on juba otsustatud!

Ralf.

Sa oled tugev olnud...

Karin.

Tugev? Vaevalt! Meeleheide on mind tugevaks teind! Nüüd olen juba murdumas! Ma ei ole enam korralikult magand ega söönd, kõik saab juba tarbetuks. Mõtlesin sind päästa, kuid see ei õnnestunud! Kõik mu kavatsused on kokku varisend! (Nuttus.) Olen üksi. Olen nõrk naine, — mul pole ainustki abilist...

Ralf

(teda raudus kätega süleledes, lohutavalt).

Olen sulle tänulik! Kuidas olen sulle tänulik!

Karin

(end kogudes).

Eile käisin kohtuministri juures. Sa annad mulle andeks! Tegin seda sinu pärast. Rääkisin talle, tõendasin, et sa süüdi ei ole, palusin õiglust. Ta kuulas mind, kuid kogu ta varjatud olemus naeris! Mis läheb talle korda õiglus ja kaasinimese elu?! Siis palusin ma teda (alandatult ja haavatult). Palusin teda! Kannatused olid riisund mu jõu ja selge teadvuse — — olin mitu ööd magamata olnud! Ei teadnud enam mida tegin! Ta ütles, et tal kahju on, kuid seadused nõuda õiglust, terve riik nõuda õiglust (tülga-õigusega). Siis soovitas ta mulle sind unustada ja endale uus ja parem mees valida! Ta tahtis silitada mu

juukseid ja süleleda mind, kui ma teda nuttes palusin — siis ütles ta mulle seda — — Ma jooksin kisendades välja. Alles siis sain aru sellest enesealandusest — — sellest — — häbist! Ah —!

Annad sa mulle andeks?! Annad sa mulle andeks?!
(Ralfi jalge ees põlvitades). Palun sind! Suudad sa mulle andestada selle teotuse, selle enesealanduse — selle häbi!

(Nutab hääletult.)

R a l f

(raudus käsa ta juukseil hoides).

Ära nuta! Mul pole sulle midagi andeks anda! Sul pole mult midagi andeks paluda!

K a r i n.

Sa annad mulle andeks selle... selle teotuse?!

R a l f.

Ära palu! Mul pole sulle midagi andeks anda. Mul on valus, et sa minu pärast nii palju oled kannatand! Kuid ma ei saa seda sulle tasuda! Olen muudetud orjaks. Orjaks, keda seotakse ahelatega nagu koera, nagu elajat! Varsi lähed sinagi! Võib olla ei näe ma sind kunagi enam, samuti omi sõpru, omi vanemaid. Tean kui palju sa oled kannatand; mu halli-juukseline ema on nutnud tuhmiks oma silmad — tean seda, kuid ma ei saa midagi muuta! Nagu koer olen ahelais, piirat müüridest sellepärast, et ma paremat ja õiglasemat elu igatse-sin. Ah, kogu olemine on nagu jõe narrimäng!!

(Kumardub käsi silmle surudes laudsele voodile.)

K a r i n

(end järsku kogudes; otsegu ärgates).

Olen õnnelik, et sa õige oled. Et sa õigluse ja rõhutute pärast kannatad! See teadvus teeb mind tugevaks! O, kui tugevaks! Tean: homme kui sind kohtu ette viiakse — naerad sa! Sa oled nagu varemgi uhke, tugev, kõikumatu — nagu alati! Ma tean, sa suudad seda — kõigi rõhutute pärast. Selle idee pärast, mille eest sa võitled. Ma tean seda, ja see teeb mind samuti tugevaks! O, kui tugevaks! Kuigi olen nõrk ja haige, kuigi olen ainult naine, kuid ka mina püüan tugev olla.

(Uks avaneb, lävele ilmub vangivaht.)

V a n g i v a h t.

Proua, aeg on möödas! Kell on juba viis!

R a l f.

Mida teie tahate? Veel on aega!

V a n g i v a h t.

Olen kauem ootand kui seda seadused lubavad. Igaüks peab omi kohuseid täitma.

R a l f.

Ja. Et sellega teiste õnne hävitada.

V a n g i v a h t.

Igaühel on oma õnn. Ega minagi taha teie asemele tulla. Aeg on ammu möödas.

R a l f.

Teil on aega, kuid minu aeg on möödas! Teie aeg tuleb homme jälle tagasi, kuid mul ei kordu midagi enam.

V a n g i v a h t.

Minagi ei saa midagi teha. Mind karistakse samuti. Mina olen samuti seaduse all.

K a r i n.

(Ralfile).

Peame mõistma seda vanakest! (vangivahile). Oodake! Tulen kohe!

(Vangivaht väljub aegamisi.)

K a r i n.

Suudle mind nüüd! Suudle mind veel! Viimast korda!!
(Ralf hoiab raudus kätega naise pääd. Suudlus. Näib nagu püüaksid mõlemad sellesse keskendada oma viimast jumalagajätku, viimast sõpruseavaldust.)

K a r i n.

Lähen nüüd. Kuid olen sinuga alati! Homme ja edaspidi! Ela hästi!

(Eesriie.)

N E L J A S P I L T.

Suur ja kõle kohtusaal. Protsess hakkab jõudma lõpule. Pealtkuulajate kohad — põrand ja galerii tungil täis rahvast. Mehed, naised, lapsed, raugad segi. Esimestes ridades riigimehed ja rikkamad kodanikud. Taga-pool töölised. Üldine ärevus ja uudishimu.

Suur arv süüaluseid istumas paremal pool piiratud tugevast raudvõrest ja sõdureist. Esimestes ridades Ralf Merder ja Richard Ruven. Mõlemad jälgivad tähelepanelikult prokuröri kõnet, vahetevahel irooniliselt naeratades. Pealtkuulajate ridades seisab esimesele rõdusambale toetudes Karin. Ta uhke nagu on kahvatand ja tõsine. Suuris silmis viha ja meeleheide. Vahetevahel pöörduvad üksikud pealtvaatajaist teda vaatlema,

kuid ta ei näi hoolivat ümbrusest, kuna kogu ta tähelepanu on keskendunud protsessile.

Prokurör
(kõnelemiskohal).

Väide, et kaebealused ei saand oma süütegu veel teostada, ei vabanda! Meil jätkub juba sellest teadvusest, et nad meie riigivõimu kõige lähemal ajal kavatsesid kukutada. Meil on selleks tõendus.

Üks kaebealuseist.

Esitage need!

Eesistuja
(helistades).

Rahu! Iga vahelehiidja väljaviia!

(Vahelehiidjat asutakse sõdurite saatel väljaviima. Enne väljumist pöördub ta aga keset saali ja hüüab valjult.)

Teil pole mingisuguseid tõendusi! On ainult tahe klassikohtu abil meid maha nottida! Terror on teie tõendus!

Eesistuja
(helistades).

Rahu!

Prokurör
(kõnet jätkates).

Mu härrad! Toon ainult ühe näite: kui meie tabame röövmõrtsuka, kes kavatseb toime panna suurema varguse, kes on teind enda mõtte teostamiseks juba ammu vastavaid ettevalmistusi — kuid seda veel korda saata ei ole saanud selletõttu, et ta kavatsused enne paljastati ja teda ennast varem tabati — mis teie arvate, kas saame teda tunnistada süüdlaseks?!

Ma usun, kui meil sarnasest kavatsusest kindlad andmed ja tõendused olemas, siis võib meie vastus ainult üks — nimelt jaatav olla. Käesoleval korral on meil tegemist samasuguse nähtusega. Süüalused on korduvalt meie riiklise korra vastu kõnelend, nad on tuhandeid inimesi mässule ja rahulolematusele ässitand, nad on seltsid organiseerind, kes kindla tegevuskava ja töölispartei poolt antud juhtnööride järele teistsugust korda — järelikult riigi äraandmist kavatsesid läbiviia. See ei vabanda, et nad omi kavatsusi veel teostada ei saanud — siin on ainult tähtis teadvus ja tõendused, et nad seda tahtsid. Tegutsemine, mille eest peavad kandma vastutust need seal süüpingis viiks meie ühiskondlise korra kadumisele! Meil ei oleks enam ükski valitsus ega ükski inimene kaitsnud vägivalla eest — ükski kodanik ei saaks enam ainustki ööd rahulikult

magada; ükski kaupmees ega jõukam kodanik ei saaks julge olla, et ta varandus hommikuks kõigi nelja tuule poole ei oleks laiali kantud — —

Üks kaebealuseist.

See on õige! Ükski tõusik ei saaks enam rahva rahast miljoneid oma tasku ajada!

Eesistuja

(helistades).

Rahu!!

Teine kaebealuseist.

Härrad ei saaks enam orjaperemeest mängida!

Kolmas.

Selle kivi all see vähk õieti ongi!

Korrapidaja ohvitser

(lõikaval häälel kärkides).

Rutem! Vahele hüüdjad otsekohe väljaviia!

Üks vahele hüüdjaist

(teel pöördudes irooniliselt ja teravalt).

Milleks siin veel väljaviia ja palagani pidada! Tapke otse-
teed maha! Olete timukaametiga juba ammu harjunud.

(Möödub hulk aega enne kui prokurör saab jälle oma kõnet jätkata.)

Prokurör.

Meie seadused karistavad karmilt igaüht, kes meie korra ja riikliku julgeoleku vastu töötab. Süüalused on seda teind eranditult — kavakindlalt ja täie teadvusega. On esitatud tõendus, need on ümberlukkamatud. Neid on küllalt otsuse tegemiseks. Nõuan süüalustele meie seaduste põhjal kõige karmimat karistust!

(Astub kõnetoolilt alla ja taandub raskelt oma istekohale.)

Eesistuja.

Sõna on kaitsjal advokaat Hornil. Palun!

Kaitsja.

Oleksin huvitud kõigepealt küsimusest: kas keelavad meie seadused riiklise korra arvustamist? Kas eitavad meie õigluse põhimõtted igatsust uue ja parema korra järele? Kas mõistab meie õiglustunne hukka õigustatud rahulolematuse? Selle rahulolematuse, mis on tingitud valitsevast korrast, mis võimaldab üksikuil kõige alatuma spekulatsiooni teel päevas

teenides kümneid tuhandeid, meeletult prassida — kuna tuhanded samal ajal surevad vaesuses ja tööpuuduses nälga.

(Üldine rahutus rikkamate kuulajate ja kohtunikude hulgas.)

Eesistuja.

Teen teile märkuse! Teie kaldute kõrvale!

Kaitsja.

Meie rasked olud ja kapitalistlik kord on sünnitand käesoleva protsessi ja siinistuvad süüalused. Meie inimlik südame-tunnistus ja õiglustunne peaks —

Ükskaebealuseist.

Mis te räägite! Seda ei ole härradel ammu enam!

(Vahelehiidja viiakse välja.)

Kaitsja

(enda kõnet jätkates).

Meie õiglustunne peaks ennekõike hukkamõistma valitseva korra ja isikud, kes põhjustavad üldise eksploateerimise ja orjastamispoliitika.

Eesistuja

(ägedalt).

Teen teile teise märkuse mittekohaste väljenduste eest!

Kaitsja.

Rahulolematus oleva korra puuduste vastu, see on tähis uue ja parema tuleviku teel! Seda rahulolematust õigustab meie reaktsiooniline olevik, meie tagurline valitsus!

(Üldine ärevus.)

Eesistuja.

Teen teile kolmanda märkuse! Keelan teile kõnelemise! Palun lõpetage!

Prokurör.

See on skandaal!

Kaitsja.

Lõpetan — sest mind sunnitakse selleks!

(Astub kõnelemiskohalt alla.)

Eesistuja.

Kaabealustel on viimne sõna! Johannes Kamberg, on teil midagi öelda oma viimses sõnas?

Johannes Kamberg.

Ja. (Sõdurite saatel ettepoole astudes.) Tunnistame end süüdi selles...

Eesistuja

(teda peatades).

Räägite teie enese või kõigi teiste nimel?

Johannes Kamberg.

Enese ja teiste nimel.

Eesistuja.

Teie tunnistate end süüdi?

Johannes Kamberg.

Lubage, et ma lõpetan! Tunnistame end süüdi selles, et meie pole jõudnud nii palju ära teha, et tööliste tribunaal juba täna teie üle kohut ei mõista. Kuid usume, et teil kaua ei tule oodata! Päev, mil teie üle kohut mõistetakse, tuleb varsi!

Eesistuja.

Sarnased ähvardused suurendavad ainult teie karistust! Viige ta vanglasse tagasi. Karl Palover, teil on viimne sõna!

Karl Palover

(kepile toetudes, sõdurite saatel etteastudes).

Aulikud kohtuhärrad! Olen vana ja haige inimene! Lapsed on mul kodus näljas! Ma tahaks aulikule kohtule selgeks teha, et ma midagid ei ole teind, mis valitsuse ja riigi vastu oleks!

Eesistuja.

Teie olite töölispartei liige!

Karl Palover.

No, mis mina aulikud kohtuhärrad sellest teadsid, et see keelatud on. Ma otsekohe astuks sealt välja! Kui aulikud kohtuhärrad ainult armu annaksid!

Eesistuja.

Valter Allik. Teil on sõna!

Valter Allik.

Omas poliitilises tegevuses oleme väljund töörahva huvidest — vastutust kanname ainult töörahva ees! Ükski meist ei pea tarvilikuks kodanlise klassikohtu ees seletust anda!

Eesistuja.

Karl Rever!

Karl Rever.

Meie ühine viimne sõna on: Maha kodanline kord! Elagu tööliste ja talurahva valitsus!

Eesistuja.
Väljaviia! Viige vanglasse! Richard Ruven!

Richard Ruven
(kepile toetudes ja vaevaga ettepoole astudes).

Olen kolm kuud hoolega arstind omi haavu selleks, et täna võiksin omil jalul seistes teile, kui kodanlise kaagikohtu esitajale (sülitab eesistujale näkku) näkku sülitada! See on meie ühine viimne sõna!

Eesistuja
(märatsevas vihas).

Välja! Väljaviia!

Korrapidaja ohvitser.
Viige välja! Otseteed!
(Richard Ruven viiakse sõdureist piiratuna välja.)

Eesistuja
(end aegamisi kogudes).

Ralf Merder!

Ralf Merder.

Ma pole seni kuulund mingisse poliitilisse parteisse, kuid valitseva riiklise korra, julma terrori ja enese kogemuste põhjal käesolevast silmapilgust astun töölispartei liikmeks. Järelikut kuulun samast silmapilgust meie valitseva korra vaenlaste hulka. Olen teile tänulik kogemuste eest, mis mind aitasid jõuda selgele ilmavaatelsele veendumusele. Oleksin veel tänulikum kui mind juba täna vabastaksite — mitte sellepärast, nagu hindaksin enda armetut elu kuigi kõrgelt! Ei! See on praeguse ühiskondliku korra juures muudetud varemeiks. Kuid saaksin varem kaasategutsema kodanlise korra ümberkujundamises sotsialistlikeks! Seni olin naiivne, uskusin, et olud iseenesest paranevad!

August Arri.
Kõik siinolevad seltsimehed ühinevad kaaslaste poolt varemöelduga ja loobuvad selle tagajärjel isiklisest lõppsõnast?

Eesistuja
(ärritusest väriseval häälel).

Kas on kaebealuste hulgas mõni, kes soovib veel sõna?
(Eesistuja küsimusele ei reageeri kaebealustest ükski. Kolm, neli neist vaatlevad arglikkude nägudega ringi, otsekui kavatsedes tõusta, kuid nähes ümberringi seltsimeeste trotslikke ja ähvardavaid nägusid jäävad needki endiselt istuma.)

E s i s t u j a.

Lõpetan ülekuulamise. Annan otsusetegemise kohtu kätte.

Ü k s k a e b e a l u s e i s t

(tasa enda ette).

Mis seal enam komöödiat mängida. Otsus teile juba am-
mugi ettekirjutatud!

K o r r a p i d a j a o h v i t s e r.

Kohus läheb otsust tegema. Tõuske püsti!

(Vaevalt on vannutatud mehed tõusnud kui kaebealused alustavad „In-
ternatsionaali“. Sellega ühineb enamus publikust. See paisub kordkorralt
hoogsamaks ja võimsamaks. Kohtunikud, kes üllatusest ja vihast kahva-
tund, kaovad üksteise järgi kõrvalruumi. Üksikud väljas viibivad pealtvaa-
tajad ja sõdurid tungivad rüsinal saali. Võimsa vägevusega kostab laul):

Tööorjad needus keda rõhub,
nüüd otsustavaks üles hooks!
Meid köitnud kütked üksi lõhub
maa äärest äärde tormijooks!
Ju vana korra vaarub alus,
see ümber lõõgem, loogem nüüd,
sest väe ja võimu võitlusvalus
uus, parem ilm on meie hüüd!
Viimse võitluse teele,
väerinda igal maal,
töö vennastuse meele
märk Internatsionaal.

Ei teist meil lunastuse toojat
kui liit me kangekäeline,
muud ühisõnne seadjat, loojat
töörahas kui kõikväeline.
Tao, vasar, terast tulisena
all surve leiva, hinge eest,
käel karmil tõkkeid võita kena,
tõus vabastav kui nõuab meest.
Viimse võitluse teele,
väerinda igal maal,
töö vennastuse meele
märk Internatsionaal.

Ei õigust ilma valitseda
või olla saagitseja pool,
aeg rahva kehva vaenlast seda
ju turjalt heita meie sool.

Ei vaiki enne meelte äike
kui ülekohtud tasutud,
ei kustu sellepärast päike,
et kaovad ahned, kasutud.

Viimse võitluse teele,
väerinda igal maal,
töö vennastuse meele
märk Internatsionaal.*)

(Viimse salmi lõppedes istuvad kaebealusel rahulikul. Publiku hulgas üldine ärevus. Korrapidaja ohvitser jookseb nõutult vihase näoga edasi-tagasi, teadmata mida teha.)

Karin

(kätt kõrvalruumi poole sirutades, valjult ja agiteerivalt).

Seltsimehed! Seal mõistetakse paremad meie hulgast surma! Ja meie seisame siin tummad, ükskõiksed, rahulikud, nagu poleks midagi juhtund!

Korrapidaja ohvitser.
Võtke kinni! Viige vanglasse!

Karin.

Nii surmatakse tuhandeid meie hulgast! Meie kohus on päästa seltsimehi! Oleks alatus jätta neid nüüd kodanliste timukate meelevalda! Üles, võitlusse!

Korrapidaja ohvitser
(kisendades).

Sõdurid saali!

Karin
(agiteerivalt).

Üles seltsimehed! Võitlusse! Mees mehe kõrvale!!

(Paljud on tõusnud. Näib nagu hakkaks liikuma määratu inimvall, nagu algaks ühine, hoogne ja meeleäraheitlik rünnak. Rusikas käed kergivad ähvardavas vihas. See paisub mürisevasse hüüdesse:)

Maha! Timukad maha!

Kuid samas vajuivad kõik ukсед pärani. Igast käigust ja ukseavausest lainetab saali sõdureid. Tääkide ja väljasirutatud revolvrile mets piirab mitmelt poolt rahutu inimehulga. Tõusnud töölised vajuvad uuesti istekoh-tadelle. Üksikud püüavad end küürukiskudes istuvate kaaslase varju peita.

*) „Internatsionaal“ G. Suitsi luuletuskogust „Kõik on kokku une-nägu.“

Karin.

Orjad! Nii kaitsete omi kaaslasi! Häbi teile! Häbi!

Ralf Merder

(kisendades).

Vaiki meeletu! Mida sa teed! Nad viivad sind vanglasse!
Nad tapavad sind samuti!

Korrapidaja ohvitser.

Võtke kinni! Viige välja! Vanglasse!

Karin.

Ei seo mind ükski! Tulge! (Revolvriga lähestuvate sõdurite poole sihtides taganeb ta seinani ja toetub seljaga sellele. Lähidalolejad taganevad hirmunult. Sõdurid hakkavad endile rahvahulgas teed tegema.)

Karin.

Tulge! Teie võite meid ju surmata, kuid enam ei saa teie! Revolutsiooni idee jääb elama! Seda ei surma ükski! Uued astuvad asemelle! Varem ehk hiljem teostub uus ilmakord ikkagi!

Korrapidaja ohvitser.

Rutem! Memmed! Kardate või? Siduge kinni!

Karin.

Siduge! Astuge ainus samm! Tulge! Arvate, et ma teid kardan?!

(Süüpingis istuvate kaaslaste poole pöördudes.)

Ela hästi Ralf!! Elage hästi seltsimehed!

(Üks sõdureist on tähelepanematult talle kõrvalt juure hiilind, see haarab ta revolvrit hoidvast käest. Tekib äge võitlus mõlema vahel, kuid samal ajal jõudvad sõdurile kaaslased appi. Vaatamata meeleäraheitlikust vastupanust viiakse Karin välja.)

Korrapidaja ohvitser.

Saal tühjaks! Kõik pealtkuulajad välja! Vastuhakkajad arreteerida!

(Eesriie.)

VIIES PILT.

Raueni vanglas.

Endise Raueni ordulossi sünge saal. Kõrged aknad tugevates raudvõredest. Hämaras ruumis hulk vange. Osa neist lamamas möödunud sündmustest väsinuna kivipõrandale heidetud õlgedel. Üksikud jalutavad rahutult edasi-tagasi. Väljas lähestumas hommik.

Üks vangidest.

Ei uskund varem, et kohtuotsus ja karistus nii karmiks pidi kujunema.

Teine.

Ja. Näiteks Merderi surmaotsus. Mees ei kuulund üldse meie parteisse, ei võtnud poliitilisest tegevusest osagi. Kirjutas ainult paar paljastavat artiklit ja korjas allkirju meie vangistamise puhul kirjutatud protestile. Ja see oli kõik! Ja sama „süüteo“ eest surmaotsus!

Kolmas.

Ime, et meid kõiki surma ei mõistatud.

Neljas.

Sinu arvates on siis surmamõistetute arv veel väike?

Kolmas.

Ei, seda mitte! Kuid olukorras, kus inimese süü ega süüsus üldse pole tähtis, kus valitsev võim võib teha seda, mida ta iganes soovib — poleks mingi ime kui meid kõiki ilma pikema jututa oleks mahanotitud.

Neljas.

Sunnitöö aastad pole surmast kergemad!

Viies.

See on samasugune suremine.

Kuues.

Kestab ainult kauemini: mõne minuti asemel kümneid aastaid.

Ralf Merder

(on kumardunud põrandal lamava Richard Ruveni lähedusse, püüdes kohen-
dada ta pääalust hoolitseva osavõtuga).

On sul nüüd vähegi parem?

Richard Ruven

(katkendiliselt ja vaevaga).

Ja! — Täna — sind! — — Küll — läheb — — mööda!

Esimene vangidest.

See pidi olema meeletu peksmine, mis ta sarnaseks muutis!

Teine.

Ime, et ta veel elab!

Kolmas.

Tabav näide võimumeeste humaansusest.

Neljas.

Ma pole kunagi idealiseerind valitsevat korda, kuid sarnast julmust poleks ma ometi eeldand.

Teine.

Arusaamata ainult, missuguste abinõudega nad ta silmad vigastasid.

Kolmas.

On selleks vähe abinõusid?!

Viies.

Neil on mitmesuguseid „süütuid“ vahendeid, mille abil inimesi eluaegseteks santideks võib teha. Väliselt ei jää sagedasti mingisuguseid tundemärke.

Esimene.

Ime, et meiegi nii kergesti pääsesime.

Kuues.

Oleme meiegi igaüks oma jao saand; minu keha on hoopidest üleni sinine.

Esimene.

Ei saa sind Ruveniga võrreldagi. Sina püsid veel päris korralikult jalul.

(Saabub vangivaht. Ta väike latern valgustab vaevaliselt ümbrust.)

Vangivaht

(veekruusi lauale asetades).

Vast soovib mõni surmamõistetutist veel omakstele kirjutada. Ma toaksin siis tinti ja paberit.

Valter Allik.

Palume!

Karl Rever.

Oleksime tänulikud!

Valter Allik.

Ei tulda veel äraviima?

Vangivaht.

Mis mina sellest tean, tullakse või ei tulda!

Valter Allik.

Ootame siis. Suuri härrasid peab ju ootama.

(Vali koputus uksele.)

Vangivaht.

Kes seal on?

Hääl väljast.

Mina, Raueni õpetaja! Avage uks!

Vangivaht.

Jah, jah! Avan kohe, härrad! Avan kohe!

(Ukse avand, seisatab selle kõrval alandliku viisakusega.)

Olge lahked! Olge lahked!

(Saabub paks vanamees kirikukuuks, käes kannab ta väikest kohvrit. Kogu ta rasvane ja hästisöödetud välimus väljendab välispidist vagadust ja silmakirjalikku pühadust.)

Pastor.

Kas siin ongi need surmaminejad?

Vangivaht.

Ja, õpetaja-härra, siin nad on küll!

Pastor.

Mul on kohuseks neile viimast jumalaarmu anda.

Üks vangidest.

Ei vaja meist ükski teie armu ega teie jumalat.

Pastor.

Ärge võtke mitte kõvaks teha oma südant! On veel viimane armu aeg. Võib olla võib see homme juba hilja olla.

Johannes Kamberg.

Mis ajast Issand bacon sigade suu läbi on hakand oma armuõpetust kuulutama.

Martin Mellor.

Teil on Issandaga vist väga hää vahekord. Palun tervitage teda minu poolt ja öelge talle, et ma varsi taeva tulen!

Valter Allik.

Kas teie ei soovi vast meiega saata jumalale käsitsi mõnd väikest pakikest meelehääks?!

Pastor.

Mis teie mõtlete sinatsete kõnedega? See on üks väga jõle asi Issanda meelest! Jumal ei jäta seda mitte nuhtlemata, kes tema nime ilmasjata suhu võtab!

Karl Rever.

Kuulge papp, kui kurat küsima juhtub, kuidas teie elate, mis ma talle siis ütlen?

Üks vangidest.

Võiksite minuga põrgusse saata aruande oma läinudaasta-sest tegevusest.

Pastor.

See on üks väga jõle asi Issanda meelest. Siis ei või ma tõesti mitte enam siia jääda...

Üks vangidest.

Laske jalga!

Teine.

Võiksite juba minna!

Pastor.

Ükski ei soovi siis siin jumalaarmu võtta?

Üks vangidest.

Hoidke see enda jaoks! Seda on vist ennekõike teile endale tarvis.

Pastor

(vangivahile).

Avage siis uks!

Vangivaht.

Kohe härrad! Otsekohe!

(Vangivaht lükkab selle lahti. Pastor, kes kogu enda raskusega sellele vajutand, langeb selle äkilisest avamisest käpuli. Vangivaht aitab ta kiiresti jalule.

Samal ajal kostab väljast tugev püssi ja kuulipildujate pragin. Vangivaht ja pastor peatuvad ehmunult lävel. Siis kostab alt korrapidaja ohvitseri vali hüüe):

Väljas on revolutsioon! Töölised tungivad üles Rauenisse! Kõik sõdurid väravate kaitseks!

(Vangivaht ja pastor tormavad hirmunult trepist alla. Vangla uks jääb avatuks. Vangid tarretuvad üllatusest silmapilguks kohale. Siis paisub nende üllatus ühisteks rõõmuhüüeteks.)

Esimene vangidest.

On see võimalik?!

Teine.

Revolutsioon!

Kolmas.

Ometi kord!

Neljas.

Siis oleme vabad!

Viies.

Alla seltsimehed! Võitlusse seltsimehed!

(Vangid tormavad parves avatud uksest välja. Ralf Merder on esimeses üllatuses tõusnud ja ühes teistega ukse poole tormand, kuid siis näib talle meelestuvat haavatud ja mahajäetud seltsimees. Ta pöördub lävelt tagasi Richard Ruveni juure, kes end asjatult püüab toetada istukile, ta kõrvale põlvitades ja teda aidates, rõõmustavalt nagu laps):

Kuulsid sa? Väljas on revolutsioon! Kuulsid sa?!

Richard Ruven.

Ja! Kui see — ainult õnnestuks! Kui — see — ainult — õnnestuks! Siis — — oleks — — kõik — hää!

Ralf Merder.
Suudad sa end kuidagi jalule toetada?

Richard Ruven.
Ära — minu — pärast!... Põgene! — Enne — kui — hilja — on.

Ralf Merder.
Ei! Sind sarnasena siia jätta? Ei sõber! Vast saaksime ühes kuidagi alla. Võtan sind sülle.

Richard Ruven.
Minust — ei ole — enam midagi! Kui — ainult — seltsimeestel — kõik õnnestuks! Kui — ainult — revolutsioon...

Ralf Merder.
Kõik muutub jälle hääks! Usu mind, sõber! Saad varsi uuesti terveks! On vaja ainult sind korralikult ravitseda!
(Väljas on vahepeal püssi ja kuulipildujate ragin vaikind. Alt kostab vali hüüe):

Vaata järele, vast on kusagil veel mõni seltsimees.
(Trepilt kuulduvad kellegi kiired sammud; ilmub lävele üks revolutsionäärrest. Üllatanult):

Kui ma ei eksi, Ralf Merder?!

Ralf Merder.
Ja. Kuid kuis on seisukord väljas?

Revolutsionäär.
Oleme vabad! Kogu linn on revolutsiooniliste vägede võimuses. Möödunud protsess oli viimseks otsustavaks teguriks. Nüüd algab meie päev!

Richard Ruven
(kes kogu aeg jõuetult sõbra käsivarrele toetand, sirgub otsekui uuestisünnist. Ta nägu täidab hele rõõm).

Ralf Merder.
Ja, teil on õigus! Algab meie päev! Kuid meie esimene ülesanne on seda muuta kogu inimkonnale paremaks ja ilusamaks päevaks!

Revolutsionäär.
Ja — ilusam ja parem päev peab see olema isegi meie vaenlastele! Seda ei tohi meist ükski unustada!
(Väljas tõuseb päike. Selle esimesed kiired ümbritsevad seesolijaid. Suur vangikamber täitub heleda valgusega.)

(Eesriie.)

